

~~Παλαιολιθική~~
Λαογραφία 8 (Γ-Δ) (1925)

ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΟΙ ΚΑΙ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΟΙ ΚΑΤΑΔΕΣΜΟΙ

ΥΠΟ
ΦΑΙΔΩΝΟΣ ΚΟΥΚΟΥΛΕ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Κατά την αρχαίαν Ἑλληνικὴν ἐποχὴν ἐπεκράτει ἡ πρόληψις ὅτι ἠδύνατό τις νὰ βλάβῃ τὸν ἐχθρόν του καὶ διὰ μαγικῶν μέσων, ὧν ἐν ἦσαν καὶ οἱ κατάδεσμοι. Συνίσταντο δ' οὗτοι ἢ εἰς τὴν κατόρυξιν, ἐντὸς μάλιστα τάφων, μεταλλίνου ἐλάσματος, ἐφ' οὗ εἶχε γραφῆ τὸ ὄνομα τοῦ μισουμένου μετὰ σχετικῶν ἀρῶν ἢ εἰς τὴν δι' ἡλίων ἢ πασσαλίσκων καταπερόνησιν ὁμοιώματος τοῦ ἐχθροῦ, ἧτις καὶ ἐπέφερον εἰς αὐτὸν ἀναλόγους βλάβας, παρατροπὴν φέροντες εἰπεῖν τῶν φρονῶν, ἂν ἐγένετο κατὰ τὴν κεφαλὴν, παράλυσιν τῶν ἄνω ἢ κάτω ἄκρων, ἂν κατὰ τὰ ἄρθρα τῶν χειρῶν ἢ ποδῶν, καρδιακὴν νόσον ἢ θάνατον, ἂν κατὰ τὴν καρδίαν, τύφλωσιν, ἂν κατὰ τοὺς ὀφθαλμούς, καὶ τὰ τοιαῦτα.

Ὁ τρόπος οὗτος τῆς κατὰ συμπάθειαν μαγείας ἐπιστεύθη ὅτι διεδόθη ἐξ Ἑλλάδος, ἀπὸ τῶν Ἑλληνιστικῶν μάλιστα χρόνων, ἀπὸ τὴν Ἀσίαν, Αἴγυπτον καὶ Ἰταλίαν, ἐκεῖθεν δὲ διὰ τῆς Ρωμαιοκρατίας εἰς τοὺς λαοὺς τῆς Δύσεως ¹⁾, τὸ ἔθιμον ὁμως φαίνεται ὅτι εἶναι παμπάλαιον καὶ πάγκοινον, ἀφ' οὗ καὶ σήμερον πιστοποιεῖται ἢ ὑπαρξίς αὐτοῦ καὶ εἰς λαοὺς κατὰ φύσιν, ὡς τοὺς Ἰθαγενεῖς τοῦ Μεξικῶ ²⁾.

¹⁾ *A. Audollent*, Defixionum tabellae quotquot innotuerunt tam in Graecis orientis quam in totius occidentis partibus praeter Atticas in corpore inscriptionum Atticarum editas XLII, CVIII. Εἶπεν ἐν τούτοις ὁ αὐτὸς ἐνθ. ἀν. XLIII, ἐξεταστέον ὁμως μήπως καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα ἄλλοθεν ἦλθον οἱ κατάδεσμοι.

²⁾ *R. Pagenstecher*, Racheuppen aus Mexico und verwandtes ἐν

Τὰ κατὰ τοὺς ἀρχαίους Ἑλληνικοὺς κατάδεσμοὺς εἶναι ἡμῖν σήμερον ἀρκούντως γνωστὰ καὶ ἐξ ἐργασιῶν ἄλλων ἐρευνητῶν καὶ μάλιστα τῶν τοῦ *R. Wuensch* ¹⁾ καὶ *A. Audollent* ²⁾, δι' ὃ ἐπὶ τὸ θέμα αὐτὸ δὲν θὰ ἐπανέλθωμεν. Σκοπὸς τῆς παρουσίας πραγματείας εἶναι νὰ ἐξετάσῃ, ἂν οἱ ἀρχαῖοι κατάδεσμοι ἐξέλιπον, καὶ ἀπὸ πότε ἢ, ἂν διὰ τοῦ μέσου αἰῶνος ἐφθασαν μέχρις ἡμῶν, καὶ πῶς.

Ἐκ τῶν ἐρευνητῶν ἡ *Miss Macdonald* ὑπεστήριξεν ὅτι ἀπὸ τοῦ Δ'. μ.Χ. αἰῶνος κατάδεσμοι παρ' ἡμῖν δὲν ὑπάρχουσι πλέον ³⁾, ὁ *R. Wuensch* ὅτι ἡ γρήσις τῶν κατάδεσμων ἔπαυσε μετὰ τὴν λήξιν τῶν ἵπποδρομικῶν ἀγῶνων ⁴⁾, ὁ δ' *Audollent* ὅτι μετὰ τὸν Δ'. μ.Χ. αἰῶνα μόλις ἀναφέρονται παρ' ἡμῖν κατάδεσμων παραδείγματα ⁵⁾.

Ὁ μέλλων νὰ παρακολουθήσῃ τὴν ἐξέλιξιν τῶν κατάδεσμων θὰ πεισθῇ ἀκραδάντως ὅτι οὗτοι οὐδέποτε ἔπαυσαν ὄντες ἐν χρήσει ἐν Ἑλλάδι. Καὶ παρατηροῦνται μὲν μεταβολαὶ τινες ὡς πρὸς τὴν χρῆσιν τῆς ὕλης καὶ τοῦ τόπου καὶ τοῦ σκοποῦ τῆς κατορύξεως, τοῦτο ὁμως δὲν ἔχει σημασίαν.

Τὴν κατὰ τοὺς πρώτους Χριστιανικοὺς αἰῶνας πίστιν εἰς τοὺς κατάδεσμοὺς καὶ τὴν χρῆσιν αὐτῶν μαρτυροῦσι, πλὴν τῶν μαγικῶν παπύρων (2-4 μ.Χ. αἰών) ὁ τε Φλάβιος Ἰώσηπος λέγων «οἱ τὰ δαι-

Archiv für Religionswissenschaft 15.313 ἐξ. Ὅρα καὶ Vernagel eines Menschen ἐν Jahresbericht der geograph. ethnolog. Gesellschaft in Zürich 1909 σ. 127.

¹⁾ *R. Wuensch*, Defixionum tabellae Atticae τοῦ αὐτοῦ ¹⁾ Antikes Zaubergerät aus Pergamon ἐν Archäol. Jahrb. Erg. Heft VI. ²⁾ Eine antike Racheuppe ἐν Philologus LXI σ. 26 ἐξ. ³⁾ Aus einem Zauberpapyrus ⁴⁾ Neue Fluchtafeln ἐν Rh. M. N. F. 55 (1900) 232-271. ⁵⁾ Sethianische, Verfluchungstafel. Τὰς νεωτέρας περὶ τοῦ θέματος ἐργασίας ἐσημείωσεν ὁ *Ch. Dugas*, Figurines d'envoûtement trouvées à Délos B. C. H. 39 (1915) 413-423.

²⁾ Ἐνθ' ἀν.

³⁾ *Miss Macdonald*, Inscriptions relating to the sorcery in Gyrus ἐν Proceedings of the society of biblical archaeology 13 σ. 167.

⁴⁾ *R. Wuensch*, Neue Fluchtafeln ἐν Rh. M. N. F. 55. 271. ὁ *Wuensch*, δυστυχῶς, δὲν ὀρίζει, ἂν ἐννοῦντο ἐν τῇ Δύσει ἢ τῇ Ἀνατολῇ ἵπποδρομικοὺς ἀγῶνας.

⁵⁾ *A. Audollent*, Ἐνθ' ἀν. CXXVIII. Ὁ αὐτὸς ἐν τούτοις ἀλλαχοῦ τοῦ ἔργου του (σ. CXXIV) παρατηρεῖ ὅτι οἱ κατάδεσμοι οὐδέποτε μέχρι τῆς ἐποχῆς μας ἐξέλιπον. Πβ. καὶ σ. LXXX. Περὶ τῆς ἐν τῇ Δύσει μνείας κατάδεσμων κατὰ τὸν Ζ' καὶ Η' αἰῶνα ὄρα *E. Rhode*, Psyche³ 425.

μόνια ἐνδούμενοι ὡς μηκέτι ἐπανελθεῖν»¹⁾ καὶ Ἰουστίνος ὁ Μάρτυς ταύτην ἀναφέρων «ἤδη μέντοι οἱ ἐξ ὑμῶν ἐπορκοῦσαι τῆ τέχνη, ὥσπερ καὶ τὰ ἔθνη χρώμενοι ἐξορκίζουσι καὶ θυμιάμασι καὶ καταδέσμοις χρώνται»²⁾, προσέτι δὲ καὶ ὁ Μ. Βασίλειος τὰ ἐξῆς σημειῶν «Γυναικες πολλάκις ἐπαιδαῖς τισι καὶ καταδέσμοις φίλτρον ἐπάγεσθαι τινὰ πειρώμεναι»³⁾ καὶ ὁ Χρυσόστομος λέγων ἀφ' ἐνὸς μὲν «καὶ τί δεῖ λέγειν τὰς μαγανείας τὰς ἐν ταῖς ἵπποδρομίαις, τὰς ἐν ταῖς τῶν θηρίων ἀμίλλαις»⁴⁾, ἀφ' ἑτέρου δὲ «φιλονεικοῦσαι γὰρ ἐκείναι τῶ αὐτῶν ἔρωτι προσδῆσαι τέλειον τὸν ταύταις προσέχοντα μαγανείας ἐκίνησαν καὶ φίλτρα κατεσκεύασαν καὶ πόλλας γοητείας ἔρασαν . . . λαβοῦσά σε μετὰ ἀδείας ἢ πόρνη καὶ τοὺς αὐτῆς καλέσασα δαίμονας καὶ τὰ πέταλα γράψασα καὶ τὰς ἐπιβουλὰς ἐργασαμένη μετὰ πόλλης τῆς εὐκολίας περιγίγνεται σου τῆς σωτηρίας»⁵⁾. Εἶπε δὲ καὶ ὁ ἐπίσκοπος Ἐλενουπόλεως Παλλάδιος⁶⁾ περὶ ἀνδρὸς Αἰγυπτίου ζητούντος νὰ προκαλέσῃ τὸν ἔρωτα γυναικός: «Προσωμίησε γόητι ὁ κακόσχολος, λέγων αὐτῶ: ἢ ἔλον ταύτην πρὸς τὸ ἀγαπήσάί με, ἢ ἐργάσαι τι τῆ τέχνη σου, ἵνα ῥάψῃ αὐτὴν ὁ ἀνήρ αὐτῆς. Λαβὼν οὖν ὁ γόης τὸ ἱκανὸν παρ' αὐτοῦ ἐχρήσατο ταῖς ἐαυτοῦ γοητεῖαις καὶ μαγανείαις».

Διὰ τὴν πιστοποίησιν τῆς εἰς μεταγενεστέρους αἰῶνας χρησιμοποίησεως τῶν καταδέσμων, πλὴν τῶν κατωτέρω ἀναφερομένων παραδειγμάτων, ἃς ἀρκέσουν τὰ ἐξῆς χωρία: α') τοῦ Σωφρονίου, ὅφ' οὗ μνημονεύεται ἐγκαταλειφθεῖσα ἐρωμένη Ἰουλιανοῦ τινος ὡς «αὐτοῦ χεῖρας καὶ πόδας τῶ φαρμάκῳ (=μαγανείᾳ) συνδήσασα καὶ πᾶν αὐτοῦ μέλος τοῦ σώματος καταγῆσασα»⁷⁾ β') τοῦ Μιχ. Ψελ-

¹⁾ Φλ. Ἰωσήπου, Ἰουδ. Ἀρχαιολ. 8.2. 5 πβ; καὶ J. Tambonino, De anti-quorum daemonismo σ. 8. Ἐπιθι καὶ ὅσα κατωτέρω λέγονται περὶ τῆς καταδέσεως τοῦ δαίμονος.

²⁾ Ἰουστ. Μάρτυρος, Πρὸς Τρύφωνα Ἰουδαῖον διάλογος (Migne, PG. 6.676 C).

³⁾ Ὅρα Ράλλη-Ποτλή, Σύνταγμα 4. 114. καὶ ἐπιθι καὶ τὰ ἐν τῶ Α' κεφαλαίῳ τοῦ Β' μέρους περὶ φίλτροκαταδέσμων λεγόμενα.

⁴⁾ Χρυσόστ. Εἰς ἐπιστολὴν Α' πρὸς Κορινθίους ὁμιλία 1Β' (Migne, PG. 61. 103).

⁵⁾ Χρυσόστ. Περὶ γυναικῶν καὶ κάλλους (Migne PG. 63.657).

⁶⁾ Παλλάδιου ἐπισκόπου Ἐλενουπόλεως, Ἡ πρὸς Λαῦσον ἱστορία (Migne, PG. 34.1044 A). Ἐννοεῖται ὅτι καὶ ἐνταῦθα καὶ ἐν τοῖς ἀνωτέρω χωρίοις τοῦ Χρυσόστομου πρόκειται περὶ φίλτροκαταδέσμων.

⁷⁾ Σωφρονίου μοναχοῦ, Διήγησις θαυμάτων τῶν ἁγίων Κύρου καὶ Ἰωάννου τῶν σοφῶν Ἀναργύρων Migne, PG. 87. 3.3456 D.

λοῦ¹⁾: «Διὸ (τὰ δαιμόνια) καὶ ῥᾶστα χειροῦνται τοῖς περιπτώμασι, λέγω δὴ σιέλοις καὶ δυνξι καὶ θριξί παρὰ τοῦ μαροῦ τῶν γοήτων γένους καὶ μολύβδῳ καὶ κηρῶ καὶ λεπτῶ προσδεθέντα μίτῳ διὰ τῶν ἀθεμίτων ἀφορκισμῶν πάθη τραγικὰ κατεργάζονται· γ') τοῦ βίου τοῦ ὁσίου Θεοδώρου «Εἰ περίεσι σοι βίβλος ἐνεργητικὴ, ἄγαγε εἰς τὸ μέσον, καὶ πάντα ἀνθρωπον, ὃν περιεργάσω, ἢ οἶκον ἢ ἄλογον, ἦτοι πᾶν, λῦσον τοῦ καταδέσμου τῆς περιεργίας»²⁾ δ') τοῦ Ι. Κιννάμου³⁾ «Ἀπέραγιόν τέ τινα βαίτολογία ὑποβάλλουσα δαιμονιάδει τινὶ μαγανείᾳ Ρωμαίους ξυνδεῖν ἄετο» καὶ ε') τοῦ Ι. Τζέτζου⁴⁾ «Οὐδὲν διεπραξάμην, ἴστω θεός, ἄρρητον· οὐδὲ μὴν ἄλλον ἄρρητουργοῦντα ἰδεῖν ὑπέμεινα καίτοι καὶ ἐπαδάς τε καὶ συνδέσμους καὶ συνθήματα πάμπολλα ξυνειλοχῶς πολυσύμφορα». Τέλος οἱ ἀφορκισμοὶ ἀρχαγγελικοὶ κατὰ πνευμάτων ἀκαθάρτων ἐν χ. τοῦ ΙΔ' αἰῶνος, ἔνθα ἀναφέρονται φρίκη, φαβερισμός, φαντασία, φαρμακία, φθόνος, ζῆλος καὶ κατάδεσμος⁵⁾.

Ὅσον δ' ἀφορᾷ εἰς τὰς μετὰ τὴν ἀλωσιν ἐκ χειρογράφων μαρτυρίας, περὶ τούτων θὰ γίνῃ κατωτέρω, καὶ ἐν τῶ οἰκίῳ κεφαλαίῳ, ὁ προσήκων λόγος.

Ἀνωτέρω ὁμίλησα περὶ τῆς ὕλης τῶν καταδέσμων.

Γνωστὸν εἶναι ὅτι οἱ ἀρχαῖοι κατάδεσμοι ἐγράφοντο ἐπὶ μεταλλίνων καὶ δὴ κυρίως μολυβδίνων ἐλασμάτων· τοιαῦτα ἀληθῆς εἶναι ὅτι δὲν ἐχρησιμοποιοῦντο συνήθως κατὰ τοὺς μεσαιωνικοὺς χρόνους, πάντως ὁμως ὑπῆρχον καὶ τότε ἐν χρήσει· ἐν τῶ βίῳ τοῦλάχιστον τοῦ ὁσίου Εὐθυμίου ἀναφέρεται ὅτι οὗτος ἐκ τῆς κοιλίας τοῦ Ρωμανοῦ παθόντος, τῆ ἐνεργείᾳ ἐχθροῦ του, ἐξ ὑδρωπιάσεως, «ἐξήγαγε πέταλον κασσιτερινὸν ἔχον χαρακτῆράς τινος»⁶⁾, ἐν τοῖς Ἰππιατρικοῖς, πρὸς θεραπείαν τῆς ποδάγρας, συχνὰ ἀναφέρονται γράμματα γραφόμενα εἰς πέταλον κασσιτερίνου ἢ λάμαν κασσιτερίνου⁷⁾, ἐν τῇ ἐπ' ὄνοματι τοῦ Σολομῶντος φερομένη Διαθήκη ἢ ἀσθένεια τῶν πλευρῶν Ἄκτον ἰποχωρεῖ «ἐάν τις γλύψῃ ἐν ὕλῃ χαλκοῦ ἀπὸ πλοίου

¹⁾ Μιχ. Ψελλοῦ, Περὶ ἐνεργείας δαιμόνων Migne, PG. 122.869 A.

²⁾ Θ. Ἰωάννου, Μνημεῖα ἀγιολογικά σ. 396.

³⁾ Ι. Κιννάμου, Ἱστορ. 246.7.

⁴⁾ Πρὸς Cramer, Anecd. Oxon. 3. σ. 187.

⁵⁾ Fr. Pradel, Griechische und süditalienische Gebete σ. 20.

⁶⁾ Βίος καὶ πολιτεία τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Εὐθυμίου, Νέα Σιών 9.796-7.

⁷⁾ Ὅρα Notices et extraits des manuscrits 21. 2. 69.

ἀσπότησαντος τὰς λέξεις *Μαρμαράωθ, Σαβαώθ, "Ακτον μὲν δίωξον* και *περιάφη τῷ Ισλιῶ αὐτοῦ*» ¹⁾, ἐν εὐχῇ τοῦ μεγαλομάρτυρος Τρύφωνος ἀπειλοῦνται τὰ ζωῦφια τοῦ ἀγροῦ διὰ θά δεθοῦν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ «κατὰ τὸ μέγα αὐτοῦ ὄνομα μετὰ μολύβδου και σιδήρου» ²⁾, ἐπὶ φυλακτηρίου κατὰ τῆς Γυλλοῦς ἀναγινώσκειται «*Ἄγιε Σισύνιε και Συνόδορε, δῆσατε και μολυβδώσατε πᾶν εἰδωλικὸν και ἀέριον*» ³⁾, ἐν φυλακτηρίῳ ἀναγομένῳ εἰς τὴν τάξιν τῶν καταδέσμων ἀναγινώσκουμεν «*Ποίησον και κασσιτήριον πλάκαν και χάραξον ἐν αὐτῇ μετὰ σιδήρου πάντων σου τῶν ἐχθρῶν τὰ ὀνόματα*» ⁴⁾, ἐν ἀστρολογικῶς κώδιξι, πρὸς πρόκλησιν ἀκαρπίας τῶν ἀγρῶν και ἀμπέλων τοῦ ἀντιπάλου, φέρεται «*Γράφε δὲ ἐν μετάλλῳ Κρόνου (= μολύβδῳ) και ρίπτέ το εἰς χωράφιον και οὐδέποτε καρπὸν δώσει*» ⁵⁾, ἐν τῷ βίῳ τῆς δασίας Δομνίκης λέγεται περὶ γυναικὸς περιεργασθείσης ὑπὸ τῶν ἰδίων θεραπόντων διὰ «*διαρραγέντος τοῦ προσκεφαλαίου, ὅπερ εἰς ὑπουργίαν αὐτῆς ἐπεφέρετο, εὐρέθησαν ἐνδοθεν πέταλά τινα περιέργους γραμμὰς ἔχοντα, πανουργία σατανικῇ κεχαραγμένας*» ⁶⁾, ὁ Μιχ. Ψελλὸς εἶπε περὶ τῶν δαιμονίων διὰ κατεργάζονται τραγικὰ πάθη «*μολύβδῳ και κηρῷ και λεπτῷ περιδεθέντα μίτῳ*» ⁷⁾, ἐν εὐχῇ πρὸς λύσιν ἀνδρογύνου ἀποδιδομένη εἰς τὸν ἅγιον Κυπριανὸν ἀναφέρεται διὰ ὁ κατάδεσμος ἐγένετο «*ἢ ἐν χρυσῷ ἢ ἐν ἀργύρῳ ἢ ἐν χαλκῷ ἢ ἐν σιδήρῳ ἢ ἐν μολύβδῳ ἢ ἐν κασσιτέρῳ*» ⁸⁾, ἐν κατάδεσμῳ λυτικού ⁹⁾ φέρεται «*Γράφε ταῦτα τὰ γράμματα εἰς μολύβδον και θὲς*

¹⁾ Migne, PG. 122. 1345 A.

²⁾ Fr. Pradel, Griechische und süditalienische Gebete, Beschwörungen und Rezepte des Mittelalters σ. 12.

³⁾ L. Allatii, De Graecorum hodie quorundam opinionibus σ. 128.

⁴⁾ A. Vassiliev, Anecdota Graeco-Byzantina σ. 345.

⁵⁾ Cod. astr. VI. Append. σ. 77. 16 ξξ. Π6. A. Abt, Die Apologie des Apuleius σ. 193. Λυποῦμαι σφόδρα μὴ δυνηθεῖς νὰ λάβω κατὰ τὴν ἐργασίαν μου ὑπ' ὄψιν τὸν Catal. cod. astrol. Graec. μὴ ὑπάρχοντα ἐν Ἀθήναις.

⁶⁾ Θ. Ἰωάννου, Μνημεῖα ἀγιολογικά σ. 277.

⁷⁾ Μιχ. Ψελλοῦ, Περὶ ἐνεργείας δαιμόνων Migne, PG. 122. 869 A.

⁸⁾ K. Βελεφάντου, Κυπριανάριον σ. 14 (ἐκδ. 1913). Καὶ ὁ R. Wuensch, D.T.A. XXX παρατηρῶν διὰ κατὰ τοὺς Χριστιανικοὺς χρόνους σπαιώτερον ἐγένετο χηρῆσις καταδέσμων δέχεται τὴν ὑπαρξίν τούτων κατὰ τοὺς εἰρημένους χρόνους. Πβ. και σ. XXXII.

⁹⁾ Ἐκ χειρογράφου τοῦ ΙΔ' αἰῶνος. Ὅρα Fr. Pradel, Ἐνθ' ἀν. σ. 34.

αὐτὰ σπεπᾶσας μέσα τῆς μάνδρας και οὐ μὴ ἔλθῃ ἐκεί κανόν», κατὰ Σολομωνικὴν τοῦ ΙΖ' αἰῶνος ὁ ἀπόδεσμος ἀνδρογύνου γίνεται διὰ σακκοροφᾶς μολυβδίνης οὕτω καμφθείσης ὥστε ἡ αἰχμη αὐτῆς νὰ διέλθῃ διὰ τοῦ ὀφθαλμοῦ ¹⁾. Τέλος και εἰς τὰς νεωτέρας Σολομωνικάς, αἱ ὁποῖαι κατὰ τὴν ὀρθὴν παρατήρησιν τοῦ O. Crusius προέρχονται ἐκ τῶν μεταγενεστέρων μαγικῶν παπύρων ²⁾, πάλιν γίνεται μνεῖα μεταλλίνων ἐλασμάτων ³⁾.

Ταῦτα, ἵνα μὴ ἀναφέρωμεν ἐνταῦθα τὰ ἐκ χαλκοῦ καταπεπεργημένα ἀγαλμάτια «*και μολύβδῳ πάντῃ κατελημμένα*», περὶ ὧν θὰ γίγη λόγος ἐν τῷ ἀμέσῳ ἐπομένῳ κεφαλαίῳ. Ἄς σημειωθῇ ἐνταῦθα διὰ και σήμερον ἐν Ἀμισῷ τοῦ Πόντου καταδένουσι τὸν μελλόννυμφον διὰ μολυβδίνου ἐλάσματος οὕτινος κάμπτοντες ἐνοῦσι τὰ δύο ἄμρα, ἢ διὰ δύο μολυβδίνων πλακῶν, ἃς μασῶντες ἐνοῦσι και εἰτα ρίπτουσιν εἰς τὴν θάλασσαν.

Ἄλλα και ὁ κηρὸς δὲν ἦτο ἀγνωστος κατὰ τὰς μεσαιωνικάς καταπασσαλεύσεις: μάρτυρες ὅ τε Μιχαὴλ Ψελλὸς λέγων διὰ τὰ δαιμόνια κατεργάζοντο τραγικὰ πάθη «*μολύβδῳ και κηρῷ και λεπτῷ περιδεθέντα μίτῳ*» και ὁ Θεόδωρος Βαλασαμῶν ἀναφέρων «*κηρόπλαστα εἶδωλα*» ριπτόμενα ὑπὸ μάγων εἰς τὰς γωνίας τῶν θαλάμων τῆς ἀσθενούσης Ζωῆς, συζύγου Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ ⁴⁾.

Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸν τόπον, παρατηροῦμεν διὰ οἱ ἀρχαῖοι συνήθως κατέθαπτον τοὺς καταδέσμους ἐντὸς τάφων ⁵⁾. Τὸ ἔθιμον τοῦτο, οὐ-

¹⁾ X. Ἐθν. Βιβλ. Ἀθηνῶν ἀρ. 1265 φ. 59β.

²⁾ O. Crusius, Ἐφέσια γράμματα ἐν Philol. 49 (1890) 547.

³⁾ N. Πολίτου, Παλαιογραφικὴ σταχυολογία ἐκ μαγικῶν βιβλίων BZ. 1538.

⁴⁾ Ὡς ἐκ χειρογράφων τοῦ ΙΘ' αἰῶνος φαίνεται, και ἡ κήλη τότε καταπασσαλεύετο διὰ κηρίνου ἡλου, κήρινον δ' εἰδώλιον καρφωμένον διὰ καρφίδων εὐρέθη ἐν Ἀθήναις κατὰ τὸ 1915 ἐντὸς φρέατος ἐρομμένον. Ἐπίσης κατὰ μαρτυρίαν τῆς κ. Ἀργ. Νικολάου αἱ γυναῖκες ἐν Ἀθήναις μαλάσσοῦσι κηρὸν και τούτον διὰ καρφίδων διαπερῶσαι καταπασσαλεύουσι τὰς ἀντιπάλους. Σήμερον ἐν Πάφῳ τῆς Κύπρου ἀποδένουσι τοὺς νεονύμφους διὰ κηρίου περιελισσομένου περὶ μαχαιρίδιον, ἐν Κερασούντι δὲ τοῦ Πόντου τὸν ἐχθρὸν διὰ σχοινοῦ κεκηρωμένου.

⁵⁾ Τοῦτο, ἵνα ὁ κατάδεσμούμενος εὐκολότερον παραδοθῇ εἰς τὰς θεότητας τοῦ Ἄδου. Πβ. R. Wuensch, D. T. A. II. IV. A. Audollent, D. T. CXI. Γνωστὸν διὰ παρ' ἀρχαίους κατάδεσμοι ἐτίθεντο και εἰς τεμένη ἢ και θεμέλια οἰκοδομιμμάτων. R. Wuensch, D. T. A. XII.

τινός πλέον σήμερον ἀμυδρὰ ἴχνη σφύζονται, ὡς θὰ ἴδωμεν ἐν τῷ τρίτῳ κεφαλαίῳ τοῦ πρώτου μέρους¹⁾, εἶχαν ἀτονίσει κατὰ τὸν μεσαιῶνα, οὐχὶ ὁμῶς καὶ ἐξαλειφθῆ, ἂν τις κρίνῃ ἐκ τῶν ἐξῆς μαρτυριῶν. Κατὰ τοὺς ἐξορκισμοὺς τοῦ Μ. Βασιλείου δηλαδὴ δὴ ἐξορκίζεσθαι τὸ πονηρὸν πνεῦμα τὸ προσπελάσαν ἄφνω «ἐκ μνήματος εἰδωλικοῦ»²⁾, κατὰ τὸν Ματθαῖον Βλαστάρην «αἱ μὲν γοητεῖαι δαιμόνων ἔχουσι ἐπικλήσεις κακοποιῶν περὶ τοὺς τάφους ἐπαδομένας»³⁾, ὥστε τινὰ παρεθῆναι τὰ μέλη τυχόν καὶ διὰ βίου κατακλιθῆναι καὶ ἀβίωτον αὐτῷ τὸν βίον γενέσθαι»⁴⁾, κατὰ τὴν προμνημονευθεῖσαν εὐχήν τοῦ ἁγίου Κυπριανοῦ τοῦ δεδεμένου ἀνδρογύνου ἢ δέσις ἡδύνατο νὰ γίνῃ «ἐν μέσῳ μνημάτων ἢ ἐν τάφῳ δικαίου ἢ ἁμαρτωλοῦ ἢ ἐν κεντρῶν ἀνθρώπων»⁵⁾, κατὰ Σολομωνικήν τοῦ ΙΖ' αἰῶνος ὁ κατάδεσμος ἀνδρογύνου ἐπιτυγχάνει διὰ τῆς τοποθετήσεως μολυβδίνης σακκορράφας «εἰς τὸ μνήμα τοῦ νεκροῦ»⁶⁾ καὶ τέλος, κατὰ τὴν αὐτὴν Σολομωνικήν, τὰ ἐξῆς συνιστῶνται πρὸς ἐπιτυχίαν κατάδεσμον «Γράφε ἡμέραν Σάββατον ἢ Τρίτην ἀπὸ τῆς εἰκοσὶ τοῦ φεγγαρίου καὶ ὕστερα καὶ βᾶδ' το εἰς Ἑβραϊκὸν κινούριον μὲ μίαν κλειδωνίαν καὶ λέγε· ἐδῶ ἐκλειδώσαμεν μὲ τὸ χεῖρι τοῦ Σολωμὸν ἐτοῦτα τὰδε σημεῖα εἰς Ἑβραϊκὸν μνημούριον»⁷⁾.

Κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους οἱ κατάδεσμοι ἐρρίπτοντο καὶ εἰς

¹⁾ Οὕτω σημειῶ ὅτι πρὸς κατάδεσμον τοποθετεῖται ἐπὶ τάφου καρδία ζῶον διὰ καρφίδων καταπερονηθεῖσα, ἐν Αἰτωλίᾳ δ' ὅτι καταδέσεται ὁ ἀντίπαλος δι' ἑαυτοῦ τεθέντος ἐπὶ μίαν νύκτα ἐντὸς τάφου ἀνθρώπου νεωστὶ ταφέντος καὶ κατωτέρω ὅτι ἐν Μ. Ἀσίᾳ πρὸς ἀποτροπὴν τοῦ ἐπανειλημμένως ἐπισυμβαίνοντος θανάτου μελῶν μιᾶς οἰκογενείας τίθηται κλειθρον ἐν τῷ τάφῳ τοῦ τελευταίου ἐξ αὐτῶν ἀποθανόντος.

²⁾ Migne, PG. 31. 1681 C

³⁾ Κατὰ Νομοκάνονα τοῦ 1678 (χ. Ἑθν. Βιβλ. 2017 ἀσελίδωτον περὶ τὸ τέλος), ἔχοντα ὑπ' ὄψιν τὰνωτέρω «γοητεῖα λέγεται ἀπὸ τῶν γῶν καὶ θρήνων, ὅπου κάποιοι ἔχουν συνήθειαν καὶ κἀμύνουν εἰς τοὺς τάφους...».

⁴⁾ Ράλλη-Ποιτῆ, Σύνταγμα 6. 359-60. Πβ. καὶ Σουτῖδαν ἐν λ. μαγεία. Ὅρα καὶ Ν. Πολίτου, Αἱ ἀσθένειαι κατὰ τοὺς μύθους τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ Δ.Ι.Ε.Ε. 1. 5 καὶ σημείωσον ὅτι διὰ τῆς καταπασσαλεύσεως ἐπιδιώκεται ἡ πάρεσις τῶν μελῶν τοῦ ἀντιπάλου.

⁵⁾ Κ. Βελεφάντου, Κυπριανάριον σ. 14.

⁶⁾ Χ. Ἑθν. Βιβλ. Ἀθην. ἀρ. 1265 φ. 59β.

⁷⁾ Χ. Ἑθν. Βιβλ. Ἀθην. ἀρ. 1265 φ. 22β.

φρέατα¹⁾ ἢ εἰς τὴν θάλασσαν²⁾. Τὸ ἔθιμον τοῦτο, ἂν κρίνῃ τις ἐκ τῆς σημερινῆς διαδόσεώς του, πρέπει νὰ πιστεύσῃ ὅτι ἦτο πολὺ διαδεδομένον καὶ κατὰ τὸν μεσαιῶνα· ἀπαξ μάλιστα ἔχομεν καὶ μνείαν ἀπορρίψεως εἰς τὴν θάλασσαν ἀγαλματίου καταπερονηθέντος μετὰ τὴν ἐρμηνείαν, ὅτι τοῦτο συνέβαινε, ἵνα μηδέποτε ἀναλυθῆ ἡ μαγεία αὕτη³⁾. Ἡ ἐρμηνεία δ' ὄντως αὕτη διὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους εἶναι ἡ μόνη ὀρθή. Κατὰ τὴν μεσαιωνικὴν δηλαδὴ περιόδον, λησιμονηθείσης τῆς ἀρχικῆς αἰτίας τῆς κατορύξεως τῶν καταδέσμων, ἐθεωρήθη ὅτι οὗτοι ἐρρίπτοντο εἰς φρέατα ἢ εἰς θάλασσαν ἢ κατεθάπτοντο, ἵνα μὴ εὐρεθῶσι καὶ ἐπομένως ἄλλοτος μείνῃ ἡ μαγεία⁴⁾, ἢ ἀντίληψις δ' αὕτη εὐρύτατα μέχρι τοῦ νῦν εἶναι διαδεδομένη.

Πρὶν ἢ τὸν περὶ μεσαιωνικῶν καταδέσμων λόγον ἀρχίσω, σκόπιμον κρίνω, χάριν εὐκολωτέρας καὶ ἀκριβεστέρας τοῦ θέματος πραγματείας, νὰ διαιρέσω αὐτοὺς εἰς δύο μεγάλα τμήματα, εἰς τοὺς κυρίως καταδέσμους, τοὺς γινομένους δηλαδὴ διὰ κατάδεσεως νήματος ἢ τινος τοιοῦτου, καὶ εἰς τὰς καταπερονήσεις ἢ καταπασσαλεύσεις⁵⁾

¹⁾ A. Audolent, D. T. CXVII Ἡ Miss Macdonald ἀνέσχευεν ἐν Κύπρῳ ἐκ φρέατος δέκα καὶ ἕξ κατάδεσμους. Ὅρα καὶ A. Audolent, Ἐνθ' ἀν. XXV.

²⁾ A. Audolent, Ἐνθ' ἀν. 129. 8 ἐξ καὶ R. Wuensch, D. T. A. IV.

³⁾ Ὅρα τὰ περὶ τῆς καταπασσαλεύσεως τοῦ Θεοφίλου κατωτέρω λεγόμενα.

⁴⁾ Δι' αὐτὸν τὸν λόγον κατετάφη καὶ τὸ κλειθρον τοῦ κατηνίου, δι' οὗ εἶχον καταδεθῆ οἱ κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐφορμῶντες πολέμοι, ὡς θὰ λεχθῆ ἐπ' ἴσης κατωτέρω.

⁵⁾ Δι' ἀμφοτέρω τὰ εἶδη τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος μαγείας μεταχειρίζονται οἱ ἐρευνῆται σήμερον κατὰ τοὺς ἀρχαίους (Πβ. καὶ R. Wuensch, D. T. A. III καὶ E. Kuhnert ἐν Pauly-Wissowa Realencycl. ἐν λ. defixio) τὸν ὄρον κατάδεσμος. Φρονῶ ὅτι τὸ ἕτερον τῶν εἰδῶν ὀρθότερον θ' ἀπεκαλεῖτο καταπερονήσις ἢ μᾶλλον καταπασσαλεύσις πβ. περονῶ σου ἢ δεῖνα τὸν ἐγκέφαλον... περονῶ τὸ ποῖον μέλος τῆς δεῖνα ὅπως μηδενὸς μνησθῆ, πλην ἐμοῦ μόνου τοῦ δεινός. C. Wessely, Griechische Zauberpap. von Paris und London 321. ἐξ... τῆσι τοῖς ἀπαντας καταδῶ, ἀφανίζω, καταπαταλεύω. A. Audolent, D. T. 49. 16. Οὕτω θὰ ὑπῆρχεν ἀνάλογος ὄρος πρὸς τὴν τῶν Λατίνων defixio καὶ τὸ σημερινὸν κάρφωμα, ὅπερ διαστέλλεται ἀπὸ τὸ δεσμο ἢ ἀμυπόδεμα. Τὸν ὄρον καταπασσαλεύσις προέτεινα κατὰ τὸ 1918 ἐν συνεδρίᾳ τῆς ἐν Ἀθῆναις Ἐπιστημονικῆς Ἑταιρείας (Ἀθηνᾶς τόμ. 30 σ. 441), εὐχαρίστως δὲ βλέπω ὅτι μετὰ ταῦτα τὸν μετεχειρίσθη μετὰ τοῦ ὄρου προσήλωσις καὶ ὁ φίλος κ. Α. Κεραμόπουλος ἐν τῷ ἀξιολόγῳ ἔργῳ του «Ὁ ἀποτυμπανισμὸς» σ. 74.

τὰς δι' ἡλου δῆλα δὴ ἢ ἄλλου αἰμηροῦ ὄργανου διελάσεις ὁμοιώματος ἀνθρώπου ἢ ἄλλου τινὸς ἀντικειμένου.

Ἐξετάσωμεν ἐν πρώτοις τὰς καταπασσαλεύσεις.

ΜΕΡΟΣ Α'

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'

ΑΙ ΚΑΤΑΠΑΣΣΑΛΕΥΣΕΙΣ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΗΝ ΕΠΟΧΗΝ

Κατὰ τὸν ΚΔ' κανόνα τῆς ἐν Ἀγκύρᾳ συνόδου, ὅστις σχεδὸν αὐτολεξεῖ φέρεται καὶ εἰς τοὺς κανόνας τοῦ Μ. Βασιλείου¹⁾: «Οἱ καταμαντευόμενοι καὶ ταῖς συνηθείαις τῶν ἐθνῶν ἐξακολουθοῦντες ἢ εισάγοντές τινας εἰς τοὺς ἑαυτῶν οἴκους ἐπὶ ἀνευρέσει φαρμακείων ὑπὸ τὸν κανόνα πιπτεύσαν τῆς πενταετίας»²⁾.

Καὶ εἶναι μὲν γενικὰ τὰ περὶ ἀνευρέσεως τῶν φαρμακείων λεγόμενα, τὰς ὁποίας νεώτερος Νομοκάνων ὀρίζει ἀπλῶς ὡς μάγια³⁾ καὶ αἵτινες ἐξηκολούθουν ὑφιστάμεναι καὶ κατὰ τὸν ΙΒ' καὶ ΙΔ' αἰῶνα, ὡς ἐκ τῆς φρασεολογίας τῶν ὑπομνηματιστῶν τῶν ἱερῶν κανόνων Θ. Βαλσαμῶν καὶ Μ. Βλασιάρη φαίνεται⁴⁾, ἂν τις ὅμως ἀπίδη εἰς τὸ ἀποτέλεσμα τῶν μαγείων τούτων, ὅπερ εἶναι τὸ αὐτὸ μὲ τὸ διὰ τῆς καταπασσαλεύσεως ἐπιτυγχανόμενον, τότε θὰ εἶναι διατεθειμένος νὰ δεχθῆ ὅτι ἐνταῦθα περὶ καταπασσαλεύσεως καὶ καταδέσμων πρόκειται. Τοιαύτην δὲ γνώμην θὰ εἶχον καὶ οἱ μεσαιωνικοὶ ὑπομνηματισταί, ἀφ' οὗ ὁ μὲν Θ. Βαλσαμῶν, ὑπομνηματίζων

¹⁾ Ὅρα *Migne*, PG. 32. 808 B. Ἡ μόνη διαφορὰ εἶναι ὅτι παρὰ Μ. Βασιλείῳ ἀντὶ πενταετίας ἀναγινώσκειται ἑξαετίας.

²⁾ *Ράλλη-Ποιλή*, Σύνταγμα 3. 66.

³⁾ Καὶ ὅσοι μαγεύονται εἰς τὰς Αἰγυπτίας καὶ ὅσοι φέρουν μάντιν εἰς τὸ σπίτι των καὶ ἐγγάλλον μάγια, ἂν τύχη καὶ εἶναι ἀσθενεῖς ἢ ἄλλο τι, χρόνους πέντε μὴ κοιωνήσου. Χ. Ἰστορ. Ἑθν. Ἑταιρ. 208 φ. 159 α

⁴⁾ *Ράλλη-Ποιλή*, Σύνταγμα 3. 67 καὶ 6. 357-8.

τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος χωρίον, ἀναφέρει, ὡς κατωτέρω θὰ ἴδωμεν, «κρηόπλαστα εἶδωλα», ὁ δὲ Μ. Βλασιάρης χαρακτηρίζει τὰς γοητείας ὡς «ἐπικλήσεις κακοποιῶν περὶ τοὺς τάφους ἐπαδομένης, ὥστε τινὰ παρεθῆναι τὰ μέλη τυχόν»¹⁾.

Κατὰ τὸν Ε' μ. Χ. αἰῶνα ἀναφέρεται ὅτι ὁ ὄσιος Ὑπάτιος εὗρέ τινα «καταπονούμενον ὑπὸ τοῦ ἰδίου ἀδελφοῦ», ὅστις «γοητεύσας αὐτὸν ἐκφρονα ἐποίησε» καὶ ὅτι πάλιν ὁ αὐτὸς ἐθεράπευσεν ἕτερον, «Ἀλκιμον καλούμενον, ὅστις «περιεργασθεῖς (= μαγευθεῖς) ἡμίξηρος ἐγένετο»²⁾.

Λαμβανομένου καὶ πάλιν ὑπ' ὄψιν τοῦ ἀποτελέσματος τῆς γοητείας, πρέπει νὰ δεχθῶμεν ὅτι περὶ μαγικῆς καταπασσαλεύσεως ἐνταῦθα πρόκειται³⁾.

Σαφεστάτην μαρτυρίαν καταπασσαλεύσεως ἔχομεν κατὰ τὸν ΣΤ' αἰῶνα τὴν ἐξῆς. Οἱ ἅγιοι Κῦρος καὶ Ἰωάννης, ἀφ' οὗ ἐθεράπευσαν τὸν Κύπριον Θεόδωρον ὑπὸ μαγείας γενόμενον λορδόποδα, τοῦ εἶπον «Ἀπόστειλὸν τινα τῶν σοι διακονουμένων εἰς Λάθιπον καὶ πρὸ τοῦ κοιτῶνος τοῦ σου σκάψε διάταξον ἐκεῖσε γὰρ εὐρήσεις τὸ τοῦ δεδρακότος κακούργημα ὑπὸ τὸ πρόθυρον ἀφανῶς καλυπτόμενον ὃ καὶ φανερούμενον εὐθὺς ἀναιρεῖ τὸν ποιήσαντα. Πέμψας δὲ Θεόδωρος, ὡς κεκέλευστο, κατὰ τὸν λεχθέντα τόπον τὸ τῆς ἀρρωστίας εὗρισκεν αἷτιον καὶ τοῦτο φανερὸν ἀφανῆς εὐθέως ὃ κακούργησας ἐγένετο, θανάτου τοῦτον παραχρῆμα συλήσαντος καὶ μαρτύρων ροπή τὸν Θεόδωρον ἐκδι-

¹⁾ Ἡ πάρεσις τῶν μελῶν ἐθεωρεῖτο ὡς δεσμός ὑπὸ τοῦ πονηροῦ δαίμονος γενόμενος, διὰ τοῦτο ἀνὴρ νέος, πάρετος γενόμενος, παρεκάλει τοὺς ἁγίους Ἀναργύρους «λυθῆναι τῶν δεσμῶν τοῦ δήσαντος αὐτὸν δαίμονος» *L. Deubner*, *Kosmas und Damian* 107.5. Κατὰ τὸν Λιβάνιον (Μάγου κατηγορία 4.733 *Reiske*) τὸ πονηρὰ δαιμόνια διὰ τῶν μάγων «πόδας ἔδρασαν, χεῖρας ἐπήρωσαν, σῶμα συνέτηξαν». Καὶ ἡ τύφλωσις κατὰ τοὺς μεσαιωνικοὺς ἐκ καταδέσεως ἠδύνατο νὰ προέλθῃ τοῦλάχιστον κατὰ τὸν βίον Συμεῶνος τοῦ διὰ Χριστὸν σαλοῦ (*Migne*, PG. 93. 1729 A) τὰ κοράσια, τὰ ἐμπαίζοντα τὸν Συμεῶνα καὶ αἰφνιδίως τυφλωθέντα, μετανοήσαντα, ἐφάναζον «ἀνάλυσον, σαλέ, ἀνάλυσον, καὶ ὠρχίζον, ἵνα ἀνάλυσῃ τὸ ἔδρασε».

²⁾ *Καλλιῖκου*, Βίος τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Ὑπατίου σ. 25. 28 (ἐκδ. *Seminarii Bonensis*).

³⁾ Ἡ μνεῖα πολλῶν παραδειγμάτων καταδέσμων κατὰ τοὺς μεσαιωνικοὺς χρόνους καθίσταται δυσχερῆς, διότι οἱ συγγραφεῖς μεταχειρίζονται γενικὰς ἐκφράσεις πρὸς δήλωσιν τοῦ τρόπου τούτου τῆς μαγείας, ὡς π.χ. περιεργασθεῖς, ὑπὸ περιεργείας ἢ μαγγανείας παθῶν, γοητευθεῖς κτλ., αἵτινες ἐμβάλλουσιν εἰς ἀμφιβολίαν τὸν ἐρευνητὴν. Ὅρα καὶ *Du Cange* ἐν λ. περιεργος.

κήσαντος. «Εβραῖος δ' ἦν και τοιαύτης ὑπολήψεως οὐκ ἐλεύθερος 1)». Ὅτι ὑπὸ τὸν οὐδὸν τῆς θύρας ὁ Θεόδωρος ἀνασκάψας θ' ἀνεῦρεν ἀνθρωπόμορφον εἰκασμα καταπεπερονημένους τοὺς πόδας ἔχον, οὐδεμία ἀμφιβολία.

Ἐνα αἰῶνα μετὰ ταῦτα, κατὰ τὸν Ζ' δῆλα δῆ, Θεόφιλος τις παραλυθεὶς τὰς χεῖρας και τοὺς πόδας τότε μόνον ἔθεραπεύθη, ὅταν τῇ ὑποδείξει τῶν ἁγίων Κύρου και Ἰωάννου ἐξήχθη ἐκ τῆς θαλάσσης ἀγαλμάτιον ἔχον τὰς χεῖρας και τοὺς πόδας προσηλωμένους, τὸ ὁποῖον οἱ ἐχθροὶ του ἐπίτηδες ἔρριψαν εἰς τὸν βυθόν, ἵνα μηδέποτε ἀνευρεθῆ και μηδέποτε ἐπομένως λυθῆ ἢ κατ' αὐτοῦ καταπασσαλευσις 2).

Κατὰ τὴν σχετικὴν διήγησιν, ὁ Θεόφιλος, κρατηθεὶς τὰς χεῖρας και τοὺς πόδας, παρακαλεῖ τοὺς ἁγίους Κύρον και Ἰωάννην νὰ τὸν θεράπευσωσιν. Αὐτοὶ ἐπιφανέντες καθ' ἕπνου τοῦ λέγουσι νὰ κομισθῆ εἰς τὴν ἀκτὴν και νὰ ζητήσῃ ἀντι ἀμοιβῆς παρὰ τοῦ ἀλιέως ὃν θὰ ἴδῃ ρίπτοντα τὸ δίκτυον νὰ τοῦ δώσῃ ὅ,τι οὗτος ἀγρεύσῃ. Ρίπτεται ὄντως τὸ δίκτυον και ἀνάγεται βραχύτατον κισώτιον ἐντὸς τοῦ ὁποῖου «ξδανον ἦν ἀνδρείκελον ἐκ χαλκοῦ λαχὸν τὴν ὑπόστασιν, εἰκονίζον μορφῇ τὸν Θεόφιλον και ἦλους ποσὶ και χερσὶ καθηλωθέντας ἔφερε τέταρας, ἦλον ἑνὸς καθ' ἑκάστον μέλους ὑπάρχοντος». Τοῦτο ἴδων ὁ Θεόφιλος «τῶν παρεσιῶτων τινὶ ἀποσιπᾶν εἰ δύναται τοὺς ἦλους ἐκέλευσεν. Ὡς δὲ τὸν ἀνδριάντα δεξάμενος ἦλον τε τῇ δεξιᾷ χερσὶ πεπηγίος δραξάμενος σὺν δυνάμει πολλῇ βιαίως ἐλύσας ἀφῆλωσεν οὐπερ ἀποσπασθέντος ἢ δεξιὰ Θεοφίλου χερσὶ εὐθὺς ἀπελύετο και τῆς ὀδύνης τὸν ὄγκον ἀπέβαλε και τὸ μετὰ ὀδύνης ἀκίνητον. Τότε πᾶσιν ἐγγνώσθη τοῖς βλέπονσιν ἢ εἰς αὐτὸν μισαρὰ περιεργία, ἦν οἱ γόητες ἐκείνοι σὺν μαροῖς και κακίστοις δαίμοσι πράξαντες θαλαττικῶν βυθῶν ὡς οὐκ ἀναληθσομένην ἐνέβαλον» 3).

Τρεῖς μετὰ ταῦτα αἰῶνας, τὸν Ι' δῆλα δῆ, ὁ δσος Νίκων ὁ Μετα-

1) Migne, PG. 87.3. 3625, E. Rhode, Psyche². 425 A. Audollent, D T. CXXII.

2) Migne, PG. 87. 3, 3541-48. Ὅρα και R. Wuensch, Eine antike Recherche, Philolog. 61 (1902) (26-31). A. Audollent, Ἐνθ' ἀν. CXXII. CXXIII.

3) Σωφρονίου μοναχοῦ τοῦ Σοφιστοῦ, Διήγησις θαυματῶν τῶν ἁγίων Κύρου και Ἰωάννου τῶν σοφῶν Ἀναγνώρων, Migne, PG. 87. 3, 3541-548 και κυρίως 3545.

νοεῖτε ἐκ Ναυπλίου διερχόμενος εὗρέ τινα Ἰωάννην Βλαβεντέριον «ἐκ τινος περιεργίας και γοητευτικῆς μαγανείας περιεργασθέντα» τοῦτον τότε «ἰάσατο, φωράσας και τὴν αἰτίαν, δι' ἣν ἔμελλεν ἀθλίως κινδυνεύειν και θριαμβεύσας τὴν γοητευτικὴν μαγανείαν, κεχωρισμένην οὐσαν και κάτωρυγμένην παρὰ τὴν ρίζαν τοῦ δένδρου, ὅπερ ἴστατο εἰς τὸ μέσανλον» 1).

Ἐνταῦθα δὲν λέγεται σαφῶς, ἀν πρόκειται περὶ καταθάψεως ἀνδρείκελου διὰ καρφίδων διαπεπαρμένον, ἐκ τῶν συμβαινόντων ὁμῶς σήμερον, ἀτινα σαφῶς ἀντιγράφουσι τὰ ἀνωτέρω περιγραφέντα, φαίνεται ὅτι περὶ τοιαύτης μαγείας πρόκειται.

Ὅτι δὲ βραδύτερον κατὰ τὸν ΙΒ' αἰῶνα ἐξηκολούθουν οἱ Βυζαντινοὶ νὰ καταμαγεύωσι και καταπασσαλεύωσι τοὺς ἐχθρούς των, κῆρινα αὐτῶν ὁμοιώματα μεταχειριζόμενοι και ταῦτα καταδέοντες και καταπερονῶντες και εἰς ἀπόκρυφα μέρη τοῦ οἴκου ρίπτοντες, μάρτυς ἀφ' ἑνὸς μὲν Θεόδωρος ὁ Βαλσαμών λέγων περὶ τῆς Ζωῆς τῆς συζύγου Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ ὅτι ἐκάλει ἐθνικούς τινας, οἵτινες «ἐπαγγελάμενοι θεραπεῦσαι αὐτὴν δῆθεν ἀπὸ μαγικῶν μαγανειῶν νοσηλευομένην ἔρριπτον κρύφα ἐν γωνίαις κηρόπλαστα εἰδωλα και σατανικῶς προεμήνυον τὴν τούτων ἀναηλάφησιν και εὕρεσιν» 2) και ἀναφέρων «τοὺς εισάγοντάς τινας εἰς τοὺς ἑαυτῶν οἴκους ἐπὶ ἀνευρέσει φαρμακειῶν» ἢ ἐκείνους οἵτινες «νοσηλευόμενοι και νομίζοντες ἀπὸ μαγειῶν πάσχειν . . . μετεκαλοῦντο γόητας εἰς τοὺς οἴκους αὐτῶν, ἐφευρεῖν ἐπαγγελλομένους ἐν αὐτοῖς τὰς μαγείας, ἐξ ὧν δῆθεν κατεκλήθησαν» 3), ἀφ' ἑτέρου δὲ Νικήτας ὁ Χωνιάτης, ὅστις ἀναφέρει Ἐβραϊὸν τινα ἐκ Κορίνθου Ἰαζῶν ἐπὶ Μανουὴλ τοῦ Κομνηνοῦ ζῶντα, ὅστις «ἑάλω μαγείαις προσανέχων και προῦκειτο χελώνης ἐκφορον μίμημα ἐνδον στέγον τῆς χέλως ἀνθρωπόμορφον εἰκασμα πεπεδημένον ἄμφω τῶ πόδε και τὸ στέρον ἐηλαμένον ἦλω διαμπερές 4).

1) Σπ. Λάμπρον, Ὁ βίος Νίκωνος τοῦ Μετανοεῖτε, Νέος Ἑλλην. 3. 160-61.

2) Θ. Βαλσαμών, Ἐρημνεῖα εἰς τὸν ΙΙΓ' κανόνα τοῦ Μεγάλου Βασιλείου Ῥάλλη-Ποτλῆ, Σύνταγμα 2. 251. Ἐπιθι και Μ. Γεδεῶν, Κανονικαὶ διατάξεις 2. 6-7 και Α. Κεραμοπούλου, Ὁ ἀποτυμπανισμὸς σ. 70.

3) Θ. Βαλσαμών, Ἐρημνεῖα εἰς τὸν ΚΔ' κανόνα τῆς ἐν Ἀγκύρᾳ συνόδου Ῥάλλη-Ποτλῆ, Σύνταγμα 3. 67.

4) Ν. Χωνιάτου, Χρονικὴ Διήγησις 190. 16. Ὁ Lysimaque Oeconomus La vie religieuse dans l'empire Byzantin aux temps des Comnènes et

Τὴν ὑπαρξίν τῆς τοιαύτης μαγείας κατὰ τὸν ΙΔ' αἰῶνα πιστοποιεῖ καὶ ὁ ἐρμηνευτὴς τῶν κανόνων Ματθαῖος Βλαστάρης, ὅστις ἐρμηνεύων τὸν ΚΔ' κανόνα τῆς ἐν Ἀγκύρα συνόδου ὁμιλεῖ δι' ἐκείνους οἷτινες «εἰς τοὺς ἐαυτῶν οἴκους μάντις εἰσάγουσιν ἐπὶ ἀνευρέσει δῆθεν μαγείων καὶ φαρμακείων» ¹⁾; προσέτι δὲ καὶ Δημήτριος ὁ Χωματιανός, διηγούμενος τὰ ἐξῆς. Ἐν Ἰωαννίνοις προσέλαβέ τις μετὰ τὸν γάμον του, δῆθεν ὡς ὑπερέτριαν, μίαν τῶν παλλακῶν του «Τούτου δὲ γενομένου ἤρξαντο εὐρίσκεισθαι σκευωρία τινὲς μαγικαὶ ταῖς τοῦ οἰκῆματος γωνίαις παραδιδόμεναι, ἤγουν ὄψεων κεφαλαὶ συνδεδεμέναι ἀνθρωπίναις θριξὶ καὶ ἄλλα τινὰ τοιαύταις μηχαναῖς κατεσκευασμένα ἀκολούθως δὲ καὶ νόσου βολαὶ τῆς γυναικὸς καταπέτεσθαι καὶ κληνῆρη ταύτην ποιεῖν» ²⁾. Τίνα ἦσαν τὰ ἄλλα τὰ τοιαύταις μηχαναῖς κατεσκευασμένα δὲν μᾶς διεσάφησεν ὁ Χωματιανός, ἀν ὅμως λάβῃ τις ὑπ' ὄψιν ὅτι ἡ καθ' ἧς ἡ μαγεία, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ ἰδίου ἐντὸς δέκα ἡμερῶν ἀπέθανεν ὑπὸ ἡμιπληγίας, τότε θὰ συμφωνήσῃ μεθ' ἡμῶν ὅτι ταῦτα ἦσαν ὁμοιώματα ταύτης κατὰ τὴν καρδίαν δι' ἧλων διαπεπαρμένα.

Οὐδ' εἶναι ἄσχετος πρὸς τὰς κατὰ τὸν ΙΔ' αἰῶνα καταπασσαλεύσεις καὶ ὁ ἐξῆς στίχος ἐκ τοῦ ὄνειροκριτικοῦ τοῦ Πατριάρχου Γερμανοῦ εἰλημμένους
... ραφίς ἐν ὑπνῷ, φαρμάκων δηλοῖ τρόπον ³⁾.

Τέλος ἐνταῦθα θὰ ἠδύνατό τις ἴσως, ν' ἀναφέρῃ τὴν ἐν τῷ βίῳ τοῦ Ἀλεξάνδρου ἀναφερομένην μέθοδον τοῦ Νεκτενάβω, καθ' ἣν οὗτος ἐβύθιζε τὰ πλοῖα τῶν ἐχθρῶν καὶ ἔτρεπεν εἰς φυγὴν τοὺς στρατοὺς αὐτῶν θέτων ἐντὸς λεκάνης καὶ βυθίζων τῇ ἐνεργείᾳ τῶν δαιμόνων κήρινα ὁμοιώματα ἀνθρώπων καὶ πλοίων ⁴⁾.

des Anges. σ. 80, ἀναφέρων τὸ ἀνωτέρω χωρίον, προσθέτει «ainsi donc l'enouissement n'était pas inconnue à Byzance».

¹⁾ Ὁρα *Πάλλη-Ποιτῆ*, Σύνταγμα 6. 357-8.

²⁾ Δ. Χωματιανοῦ, Πονήματα διάφορα ἐν *Pitra*, *Analecta sacra et classica* 119.120.

³⁾ *Franz Drexl*, *Das Traumbuch des Patriarchen Germanos* σικ. 198 ἐν Λαογρ. τόμ. 7. 444.

⁴⁾ Βίος Ἀλεξάνδρου παρὰ *Wagner*, *Trois poèmes grecs du moyen âge* σ. 43 μολονότι τὸ χωρίον ἀποδοτέον μᾶλλον εἰς τὸν Ψευδοκαλλισθένη καὶ ὄχι εἰς τὸν ΙΔ' αἰῶνα. Πβ. καὶ *Ernst Kuhnert*, *Feuerzauber* ἐν *Rh. M.* 49 (1894) σ. 44.

Κατὰ τοὺς μεσαιωνικοὺς χρόνους αἱ καταπασσαλεύσεις συνεφύρθησαν πολλαχῶς μετὰ τῶν τελεσμάτων κατασκευάζοντες δῆλα δὴ οἱ Βυζαντινοὶ ὁμοιώματα ἀνθρωποειδῆ καὶ ταῦτα εἰς ὄνομα ἐχθρῶν ἐθνῶν τελοῦντες κατέθαπτον εἶτα ὑπὸ ὠρισμένα ἀγάλματα οὕτως ἀπλῶς ἢ καὶ ἤλοις διαπεύροντες. Ἐφ' ὅσον, ἐννοεῖται, τὰ καταθαπτόμενα φυλακτῆρια παρέμενον εἰς ἣν ἐτέθησαν θέσιν, οἱ ἐχθροὶ πάντοτε ἐμειονέκτου. Τοιοῦτόν τι π.χ. συνέβη ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐν τῷ φόρῳ τῆς ὁποίας Ταύρω εἶχε στηθῆ ἵππος χαλκοῦς ἔχων κατὰ τὴν ἐμπροσθίαν ἀριστερὰν ὀπλὴν κατατεθαμμένον ἀνθρώπινον ὁμοίωμα χάλκινον, χλαῖναν περικείμενον, δι' ἧλου διαμπερὲς διεηλαμένον καὶ πανταχόθεν διὰ μολύβδου περιδεδεμένον, παριστῶν κατὰ τινὰς μὲν Ρῶσσον ἢ Βούλγαρον, κατ' ἄλλους δὲ Λατῖνόν τινα. Τὸ ἀγαλμάτιον τοῦτο, ἅμα οἱ Λατῖνοι ἐκυρίευσαν τὴν Κωνσταντινουπόλιν, ἐπειδὴ ἐθεώρησαν ὡς καθ' ἑαυτῶν στοιχειωθέν, κατεχώνευσαν ¹⁾.

Εἰς τὴν αὐτὴν κατηγορίαν ὑπακτέον καὶ τὸ ἐν τῷ Κυνηγίῳ τῆς Κωνσταντινουπόλεως κάτωθεν ἀνδριάντος κατατεθαμμένον ἀγαλμάτιον τὸ παριστῶν ἄνδρα τεθνεῶτα, ἀφ' οὗ τοῦτο, πεσόντος ποτὲ τοῦ ὑπερκειμένου ἀγάλματος, προὐκάλεσε τὸν θάνατον ἀνδρός, καθ' οὗ, φαίνεται, εἶχε στοιχειωθῆ ²⁾.

Οὐ μόνον δὲ διὰ κατορύξεως καὶ καταπασσαλεύσεως ἀγαλμάτων προὐκάλουν βλάβην καὶ καταδέσμευσιν τῶν ἀντιπάλων οἱ μεσαιωνικοὶ ἡμῶν πρόγονοι, ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς ἀποκοπῆς ὠρισμένων μερῶν ἀγαλμάτων στοιχειωθέντων ὑπὲρ ὠρισμένων προσώπων ἢ ἐθνῶν. Οὕτω Ρωμανός ὁ Λακαπηνός ὑπὸ Ἰωάννου τινὸς ἀστρονόμου καταπεισθεὶς, διέταξε ν' ἀποκόψωσι τὴν κεφαλὴν τοῦ ἀγάλματος τοῦ Ἰσταμένου ἄνωθεν τῆς ἐν Ξηρολόφῳ ἀψίδος καὶ ἐστοιχειωμένου ὑπὲρ τοῦ ἡγεμόνος τῶν Βουλγάρων Συμεών. Ὄντως δέ, ὡς διηγεῖται ὁ

¹⁾ «*Ἀναμοχλεύσαντες τοῖνον (οἱ Λατῖνοι) τὸ πέλμα τὸ ἐπιπλέον ἀνθρωπόμορφον εὐρίσκουσιν ἵνδαλμα ὑποκείμενον . . . εἰς τὸ διαμπερὲς ἐηλαμένον ἧλω καὶ μολύβδῳ πάντῃ κατελημμένον*». Ν. Χωνιάτου, Τα μετὰ τὴν ἄλωσιν συμβάντα τῇ πόλει 849.9. «*Εὐρηται καὶ τὸ ἐν τῇ ὀπλῇ τοῦ ἵππου ἐντυμβευμένον χαλκήρεος ἵνδαλμα καὶ ἦν περικείμενον χλαῖναν ὁποίαν τῶν θρεμμάτων τὰ ἔρια πλέκουσιν*». Ἐνθ' ἄν. 858. 15. Κατὰ τὸν συγγραφέα τῶν Πατρῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως 2. 176 (Preger) τὸ αὐτὸ ἀγαλμάτιον ἦτο «*ἀνθρωποειδὲς χαλκούρημα, βραχὺ παντελῶς, καὶ δεδεμένον γονυκλινές*».

²⁾ *Th. Preger*, Πάτρια Κωνσταντινουπόλεως 2. 163. 15.

Χρονογράφος «αὐτῇ τῇ ὄρα, καθὼς ἐπέγνω σημειωσάμενος ὁ Βασιλεύς, ἐν Βουλγαρία ὁ Συμεὼν τέθνηκε νόσῳ κατὰ καρδίας ἀλούς»¹⁾. Δι' ὁμοίαν αἰτίαν ὁ λαὸς τῆς Κωνσταντινουπόλεως κατετεμάχισε τὸ ἐν τῷ Κωνσταντινείῳ φόρῳ ἱστάμενον ἄγαλμα τῆς Ἀθηνᾶς, ὅπερ «ἐδόκει τοῖς ἄφροσι σύρραξιν ὑπὲρ τῶν ἐξ ἐσπέρας ἐστοιχειῶσθαι», διότι «εἰς ἐσπέραν ἀφορῶν διετείνεται καὶ οἶον ἐπισπᾶσθαι χειρὶ τὰ ἐκ δυσμῶθεν στρατεύματα»²⁾, διὰ τὴν αὐτὴν δὲ πιθανώτατα αἰτίαν καὶ ἡ σύζυγος τοῦ Ἀλεξίου Ἰσαακίου Ἀγγέλου «ἀροητοουργίας καὶ ματαίαις προσκειμένη τοῦ Καλυδωνίου σὺς τὸ ρύγχος ἀπέτεμεν καὶ τὸν Καλλίνικον Ἡρακλῆν πολλαῖς κατὰ νότον ξαίνειν διεγοεῖτο . . . καὶ ἄλλων ἀνδρεικέλων ἀφήρει μόρια καὶ σφυρῶν καρατομαῖς ἐκαρτόμει ἕτερα»³⁾.

Διὰ καταπασσαλεύσεως φαίνεται ὅτι κατὰ τοὺς μεσαιωνικοὺς χρόνους οὐχὶ μόνον τοὺς ἐχθροὺς ἐβλαπτον, ἀλλὰ καὶ τὸν κλέπτην ἐξηλέγχον· τοῦλάχιστον ἐν κώδικι τοῦ ΙΕ' αἰῶνος ἀναγινώσκομεν⁴⁾ «Πρὸς τὸ εὐρεθῆναι κλέπτην, λαβὼν τὸ λευκὸν τοῦ φῶς μείζον μετὰ μολύβδου καὶ γράψον εἰς τοῖχον ὀφθαλμὸν καὶ στήσον τοὺς ὑπόπτους ὥστε βλέπειν πρὸς αὐτόν καὶ ὁ κλέψας θαυμάσει· εἰ δὲ ἀρνεῖται, πῆξον ἧλον ἐν τῷ γραφέντι ὀφθαλμῷ καὶ ὁμολογήσει· κύκλω δὲ τοῦ ὀφθαλμοῦ γράψον τό· ὁ δὲ παράνομος Ἰούδας· οὐκ ἠβουλήθη συνιέναι».

Ἀλλὰ καὶ τοῦ πονηροῦ ὀφθαλμοῦ καταπασσάλευσις θὰ ἐγίνετο κατὰ τὸν μεσαίωνα, ὡς καὶ κατὰ τὴν ἀρχαίαν ἐποχὴν⁵⁾. Τοῦλάχιστον τοῦτο σαφῶς ὑποδηλοῦσιν ἡ τρίαίνα ἢ τὰ τρία μαχαίρια, δι' ὧν ἐπὶ μεσαιωνικῶν φυλακτηρίων καρφώνεται ὁ πονηρὸς ὀφθαλμὸς ὡς καὶ τὰ ἐντὸς φυλακτηρίων τιθέμενα καρφία⁶⁾.

¹⁾ Μιχ. Πλυκά, Βίβλος Χρονική 558. 20.

²⁾ Ν. Χωνιάτου, Χρον. Διήγ. 738. 11, 740. 3.

³⁾ Ν. Χωνιάτου, Ἐνθ' ἀν. 687. 16 ἐξ.

⁴⁾ Α. Vassiliev, Anecdota Graeco-Byzantina σ. 341.

⁵⁾ O. Jahn, Über den Aberglauben des bösen Blicks bei den alten ἐν Berrichte d.Sächs. Gesell. d. Wiss. (1855) σ. 96 πίν. 3.

⁶⁾ Ὅρα G. Schlumberger, Amulettes byzantins anciens ἐν Revue des études Grecques 5. 74. 82. Ἐπιθι καὶ E. Kuhnert ἐν Pauly-Wissowa, Realencycl. ἐν λ. defixio στήλ. 2374. Τὰ τρία ταῦτα μαχαίρια ἔχουσι τὴν ἀρχὴν των πιθανῶς εἰς τὴν τρίαίνα, δι' ἧς ἐν ἀναγλύφοις παρίσταται ἀγῆρ κατακεντῶν.

Ἐν μεσαιωνικοῖς φυλακτηρίοις παριστάνεται ἔφιππος ὁ Σολομὼν διαπερῶν διὰ τοῦ δόρατος τὴν ὑπὸ μορφήν γυναικὸς ἐπὶ τοῦ ἐδάφους κειμένην ἀσθeneian μετὰ τὴν ἐξῆς ἐπιγραφὴν περὶ· «φεῦγε, μεμνημένη, Σολομὼν σε διώκει»¹⁾. Ἐντεῦθεν ἀγεται τις νὰ πιστεύσῃ ὅτι κατὰ τοὺς μεσαιωνικοὺς χρόνους ἐπίστευον εἰς τὴν καταπασσάλευσιν ἀσθeneiῶν, εἰκασίαν ἢ ὑποστηρίζουσι καὶ τὰ σήμερον συμβαίνοντα, ὡς κατωτέρω θὰ ἴδωμεν, ὡς καὶ τὰ περὶ ἀδελφικοῦ ἐν χειρογράφοις ἀναγινωσκόμενα. Ἐν χειρ. δῆλα δὴ τοῦ 1497 τὰ ἐξῆς φέρονται περὶ ἐκείνου δν πιάνει τὸ ἀδελφικόν, ἦτοι ἡ ἐπιληψία· «Πιάνει βήσσαλον Ἑλληνικὸν καὶ γράφει πεντάλφαν εἰς τὰς δύο μερῶς καὶ σκύπτει καὶ χώνει τὸ βήσσαλον ἐκεῖ ἔνθα εὔρη τὸν ἢ ἀνάγκη. Εὐγνάτεια (sic) εἰς τὴν καρδίαν καὶ ἄς πήγη ἐκεῖ μαχαίρι μαυρομάτικον καὶ ἀναγνώθει κζ' φοράς»²⁾.

Τὸ τί ἀναγνώθει ὁ πάσχων φαίνεται ἐκ τοῦ τῶν λέξεων τούτων προσηγουμένου ἐξορκισμοῦ εἰς τὸ «ἀδελφικὸν ὅταν πιάσῃ τὸν ἄνθρωπον».

Καὶ δένδρα δὲ κατὰ τὴν αὐτὴν ἐποχὴν διὰ καταπασσαλεύσεως ἐμαραίνοντο, ἂν κρίνῃ τις ἐκ τῶν λεγομένων ἐν τοῖς Γεωπονικοῖς³⁾.

τὸν πονηρὸν ὀφθαλμὸν (ὄρα τὸ ὑπὸ Millingen δημοσιευθὲν ἀνάγλυφον ἐν Archæologia 19. 70) καὶ ὀνομάζονται σήμερον ἐν Κύπρῳ μαχαίριον τρικάρφιον. Τὸ μαχαίριον τοῦτο μεταχειρίζονται ἐν Κύπρῳ ὅταν κατεπάδωσι τὸ ζηληκούρτιν (νόσον τῶν ἱππῶν) ἢ γητεύουν τὸ κάματερόν (μεταξοσκώληκα) ἢ τὸ δῆγμα τοῦ ὄφως (Γ. Λουκά, Φιλολογικαὶ ἐπισκέψεις σ. 56. 57) ἢ τὴν πληγὴν ἀνθρώπου ἢ ζῴου περιέχουσαν σκόληκας ἢ τὴν ἐπίτοκον, ἵνα πέσῃ εὐκόλως ὁ πλακοῦς (ταίριον) (κατ' ἀνακοίνωσιν E. Φαρμακίδου).

¹⁾ G. Schlumberger, Amulettes byzantins anciens ἐν Revue des études Grecques 5. 74. 82. 84. πβ. τὴν κατὰ τοῦ λειχηνοῦ ἀρχαίαν ἐπιγραφὴν, φεύγετε, καθαρὰδες, λύκος ἄγριος ἔμμε διώκει. Ν. Πολίτου, Αἱ ἀσθeneiai κατὰ τοὺς μύθους τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ. Δ.Ι.Ε.Ε. 1.2 καὶ R. Heilm, Incantamenta magica ἐν Flecteis. Zahrb. Suppl. Bd. 19. 481, τὰς ἐν τῷ Κυπριαναγίῳ φερομένας εὐχὰς εἰς κεφαλῶπιον «φεῦγε πόνε τῆς κεφαλῆς καὶ τοῦ ἡμικράνου, χεῖρ Κυρίου σὲ διώκει μετὰ δξυκαλάμου» ἢ εἰς πύρωμα «φεῦγε, φεῦγε, πύρωμα . . . Ἰησοῦς Χριστὸς διώκει σε» (Κ. Βελεφάντου, Κυπριαγάριον σ. 6. 31) καὶ τὴν σημερινὴν κατὰ τοῦ πόνου τῶν ἐντέρων. «φεῦγε, πόνε τῶν ἐντέρων τὸ ἔ Χριστὸς σὲ καταδιώχτει» (Α. Διαμαντάρη, Γητέματα Καστελλορίζου ἐν Λαογρ. 4. 503) ἢ κατὰ τοῦ ἀνεμοπυρώματος «φεῦγε, πύρωμα, ὁ θεὸς σὲ ἐκδιώκει» (Γ. Λουκά, Φιλολογικαὶ ἐπισκέψεις σ. 53).

²⁾ Α. Vassiliev, Anecdota Graeco-Byzantina σ. 336. 337.

³⁾ Ὅστε «κάρουον ξηράναι ἢ ἕτερον οἰονδήποτε δένδρον, ἧλον πεπτωρωμένον εἰς τὴν ῥίζαν ἐμπεσον» Γεωπον. 10. 67. 2. Ὅρα καὶ E. Kuhnert, Ἐνθ' ἀν. στήλ. 2374 καὶ ἐπιθι ὅσα κατωτέρω λέγονται περὶ τοῦ σημερινοῦ καρφώματος τῶν δένδρων.

Σήμερον, ὡς κατωτέρω θὰ λεχθῆ, οἱ κυνηγοὶ ἐν Οἰνοῦντι καταπασσαλεύουσι τὴν ἀναποδιάν, τὴν ἐν τῷ κυνηγίῳ δῆλα δὴ ἀστοχίαν, καρφώνοντες ἐπὶ τοῦ ἐδάφους ξυλάριον καὶ λέγοντες

«καρφώνω τὴν ἀναποδιὰ καὶ τὴν ἀναμορτζωμάρα»¹⁾.

Νομίζω ὅτι δὲν ἀστοχῶ τοῦ ὀρθοῦ διουχυριζόμενος ὅτι τὴν ὑπαρξιν τῆς καταπασσαλεύσεως ταύτης κατὰ τοῦ ΙΕ' αἰῶνα ὑπαινίσσεται Ἰωσήφ ὁ Βρυέννιος, ὅταν λέγῃ «Ἐπὶ ἀγρῶν εὐφορία καὶ βοσκημάτων πληθυσμῶ καὶ υἰεῖα, κυνηγεσίων ἐπιτυχία τε καὶ ἀμπέλων ἐπικαρπία, αἱ ἐπωδαὶ ἡμῖν καταφύγιον»²⁾.

Ἄν τις ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε εἰρημένων ἤθελε νὰ ἐξαγάγῃ συμπεράσματα περὶ τῆς ἐκτάσεως τοῦ μαγικοῦ ἐθίμου τῆς καταπασσαλεύσεως κατὰ τοὺς μεσαιωνικοὺς χρόνους, θ' ἀπεφαίνεται ὅτι τοῦτο ἦτο περιορισμένον. Καὶ ὅμως τὸ πρᾶγμα δὲν ἔχει οὕτως. Ἄν ἔχωμεν ὀλίγας σχετικῶς μαρτυρίας διὰ τὴν μεσαιωνικὴν ἐποχὴν, τοῦτο συμβαίνει, ἀφ' ἐνὸς μὲν ἐκ τοῦ ὅτι δὲν εὐρέθησαν κατατεθαρμμένοι κατάδεσμοι μεσαιωνικοί, ἀφ' ἑτέρου δ' ὅτι οἱ Χριστιανοὶ ἀπέφευγον ἰδιαιτέρως περὶ αὐτῶν νὰ κάμωσι λόγον, ἀφ' οὗ οὗτοι ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας κατεδικάζοντο ὡς ἔργα τοῦ διαβόλου³⁾. Ὄντως γνωρίζομεν ὅτι ἐναντίον τῶν μετεροχόμενων τοιαύτας μαγγανείας ἐνωρὶς εἰχον λάβει μέτρα ἢ τε πολιτεία καὶ ἐκκλησία, ἐκείνη μὲν εἰς ἀποκοπὴν τῆς γλώσσης, ἀμαύρωσιν τῶν ὀφθαλμῶν⁴⁾, διατόμπευσιν⁵⁾, εἴτε καὶ τὴν ἐσχάτην τῶν ποινῶν καταδικάζουσα τοὺς περὶ τὰ τοιαῦτα ἀσχολουμένους⁶⁾, αὕτη δὲ τὸ ἀνάθεμα κατ' αὐτῶν ἐκσφενδονίζουσα⁷⁾.

¹⁾ Φ. Κουκουλέ, Οἰνουντιακά σ. 127.

²⁾ Ἰωσήφ μοναχοῦ τοῦ Βρυεννίου, Τίνες αἱ αἰτίαι τῶν καθ' ἡμᾶς λυπηρῶν ἐν τοῖς ὑπὸ Ε. Βουλγάρως ἐκδοθεῖσι παραλειπομένοις του 3. 121.

³⁾ Περὶ τῆς ἀσκήσεως τῶν μαγικῶν καθ' ὅλου κατὰ τὸν ΙΒ' αἰῶνα ὀμιλῶν Θεόδωρος ὁ Βαλασμών (Ράλλη-Ποτλῆ, Σύνταγμα 2. 446) εἶπεν. «Ἐπεὶ οὖν εἶχον καιρὸν ἀφηγησάσθαι ὅσα εἶδον τοιαῦτα (μαγικά) συνοδικῶς ἐκδικασθέντα, μεγάλην ἂν τὴν περὶ τούτων ἐπισησάμην ἀφήγησιν».

⁴⁾ Ὁρα Ν. Χωνιάτου, Χρον. Διήγ. 191. 20; 192. 11.

⁵⁾ Γ. Παχυμέρ. 1. 394. 8 ἔξ.

⁶⁾ Ὁρα τῶν Νεαρῶν Λέοντος τοῦ Σοφοῦ διάταξιν ΞΕ' ἐν *Migne*, PG. 107. 568 A καὶ ἐπιθι *Epanagoge aucta* τίτλ. 52. 10 *Ecloga privata* τίτλ. 17.40. ἐν *J. v. Lingenthal*, *Jus Graecoromanum* 4.46 καὶ 4. 352, ἐτι δὲ *Κωντ. Πορφυρ* Ἐκλογή τῶν νόμων ἐν *Migne*, PG. 113. 540 Καταδικην γοήτων εἰς ἀνασκολοπισμὸν ἀναφέρει καὶ Θεοφύλακτος ὁ Σύμοκᾶτης, 1.11.21 (De Boor).

⁷⁾ Ἐπὶ τοῦ Πατριάρχου Καλλίστου τοῦ Α', ὡς ἐκ τῶν πατριαρχικῶν ἐγγράφ-

Αὐτὸς εἶναι ὁ λόγος, δι' ὃν οἱ περὶ τοὺς καταδέσμοις καταγινόμενοι συνήθως ἀναφέρεται ὅτι ἦσαν ἔθνικοί, κυρίως δ' Ἑβραῖοι¹⁾, Ἀθίγγανοι²⁾, Ἀρμένιοι³⁾ καὶ Τοῦρκοι. Κατὰ Νομοκάνονα δὲ τοῦ ΙΖ' αἰῶνος (Ν. Πολίτου, Ἐν κεφάλαιον Νομοκάνονος Λαογρ. 3. 385 388) ψέγονται ὅσοι μαντεύονται εἰς ἀλλόφυλον ἢ εἰς Ἀγαρηναίς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

ΑΙ ΚΑΤΑΠΑΣΣΑΛΕΥΣΕΙΣ ΚΑΤΑ ΤΟΥΣ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΑΛΩΣΙΝ ΧΡΟΝΟΥΣ.

Ἡ καταπασσαλεύσις, ὡς θὰ ἴδωμεν ἐν τῷ τρίτῳ κεφαλαίῳ, εἶναι σήμερον εὐρέως διαδεδομένη, ἀφ' οὗ δ' ἦτο καὶ κατὰ τοὺς με-

φον φαίνεται, ἐξεδόθη νέα διδασκαλία κατὰ τῶν εἰς τοὺς μάγους προστρεχόντων. *Μ. Γεδεών*, Πατριαρχικοὶ πίνακες 427. Περὶ τῶν εἰς τοὺς μαγικά ἀσκοῦντας ἐπιβαλλομένων ποινῶν κατὰ τὸν μεσαίωνα ὄρα *Alfred Maury*, *La magie et l'astrologie* σ. 107. 117 καὶ τὸν *Cod. Theodosianum* βιβλ. IX τίτλ. 16 (τόμ. 3 σ. 126 ἐκδ. Ritter) *Ράλλη-Ποτλῆ*, Σύνταγμα 1.180. 190. 2.442. 4.434-5 καὶ τὴν 21ην ἐπιστολὴν Βασιλείου τοῦ Μεγάλου PG. 32. 801 B. Περὶ τῶν εἰς παρομοίας περιστάσεις ὑπὸ τῶν ἀρχαίων ἐπιβαλλομένων ποινῶν ὄρα *Roehl*, *Inscriptiones Graecae antiquissimae* N° 497 σ. 136 καὶ *Πλάτωνος*, Νόμ. 933 Δ.

¹⁾ Οἱ ἀναλαβόντες νὰ θεραπεύωσι τὴν Ζωὴν, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Θ. Βαλασμών, ἦσαν, ὡς εἶδομεν, «ἔθνικοί τινες» πβ. καὶ τὰ λεγόμενα «περὶ τινων ἀπλοστέρων καὶ ἀσυνετωτέρων, οἱ προσέρχονται τοῖς ἐθνικοῖς διουχυριζομένοις εἰς τοῦμφανές ἀγαγεῖν τὰς φαρμακείας κρυπτομένας» (*Ράλλη-Ποτλῆ*, Σύνταγμα 4. 250). Ὁ διὰ μαγείας καταστήσας τὸν Κύπριον Θεόδωρον, λορδόποδα εἶδομεν ὅτι ἦτο Ἑβραῖος καὶ τὸ ὑπὸ Νικητὰ δὲ τοῦ Χωνιάτου ἀναφερόμενον ὄνομα τοῦ Κορινθίου γόητος Ἀαρῶν Ἑβραϊκῆν τὴν καταγωγὴν αὐτοῦ ὑπεμφαίνει. Κατὰ τὸν *Μιχ. Πλάκᾶ* (Βιβλ. Χρον. 493. 11). Κόαδης ὁ τῶν Περσῶν βασιλεὺς «ἐν τινι φρουρίῳ λίθους τιμίους μαθὼν ἀποκεισθαι καὶ κωλυόμενος παρὰ τῶν ἐν αὐτῷ κατοικούντων δαιμόνων ἀναλαβέσθαι αὐτοὺς, πάσῃ μαγγανείᾳ ἐχρήσατο Ἰουδαίους τε καὶ πάντας ἄλλους προσκαλεσάμενος.» Κατὰ Νομοκάνονα τοῦ ΙΖ' αἰῶνος ψέγονται «ἄσοι μαντεύονται εἰς Ἑβραίους» Λαογρ. 3. 338.

²⁾ Πβ. «Μάγους καὶ μάντιν Ἀθιγγάναις καὶ γόησι προσκειμένα δομημέραι.» Ἰωσήφ μοναχοῦ τοῦ Βρυεννίου, Τίνες αἱ αἰτίαι τῶν καθ' ἡμᾶς λυπηρῶν 3. 121. Κατὰ Νομοκάνονα νεώτερον (Χ. Ἰστορ. Ἑθν. Ἐταιρ. 208. 159α) ἀναφέροντα τὸν ΚΔ' κανόνά τῆς ἐν Ἀγκυρᾷ συνόδου «ἄσοι μαντεύονται εἰς τὰς Αἰγύπτισσας καὶ ἄσοι φέρουν μάντιν εἰς τὸ σπίτι τους καὶ ἐβγάλουν μάγια, ἂν τύχῃ καὶ εἶναι ἀσθενεῖς ἢ ἄλλο τι, χρόνιος ἢ μὴ κοιωνήσουν.»

³⁾ Ἀρμένιον τὰ μαγικά ἀσκοῦντα ἀναφέρει ὁ *Μιχ. Ψελλός*, Περὶ ἐνεργείας δαιμόνων *Migne*, PG. 122 857 C.

σαιωνικούς χρόνους ἐν χρήσει, φυσικὸν εἶναι νὰ δεχθῶμεν ὅτι δὲν ἔπαυσε χρησιμοποιοιμένη καὶ κατὰ τοὺς μετὰ τὴν ἄλωσιν χρόνους. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθές ὅτι αἱ ἐκ χειρογράφων περὶ ταύτης μαρτυρίαι δὲν εἶναι τόσαι ὅσαι αἱ περὶ ἀποδέσμων, πίντως ὁμοῦ εἶναι ἀρκεταὶ νὰ πιστοποιήσωσι τὴν εἰς αὐτὴν πίστιν κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους.

Κατὰ τὸν ΙΖ' λοιπὸν αἰῶνα, ὡς μαρτυρεῖ σύγχρονος Νομοκάνων 1), αἱ γυναῖκες «ἐκάρφωνον τὰ συνήθειά τους εἰς τὸ νὰ μὴ κάμνουναι παιδιά» 2) καὶ «ἔρριπτον τὰ θηλυκὰ μὲ φακὴν ἢ μὲ μαυρομάνικον μαχαίρι» ἤτοι διὰ τῆς ἐμπήξεως μαυρομάνικου μαχαίριου καὶ τῆς ἀπαγγελίας ὄρισμένων ἐπιφθῶν ἐνήργουν, ἵνα αἱ ἀντίπαλοί των γεννοῦν θήλεα 3).

Φαίνεται δ' ὅτι καὶ φιλτροκατάδεσμοι θὰ ἐγίνοντο τότε διὰ καταπισσαλεύσεως. Τοῦλάχιστον ἐν Σολομωνικῇ τῆς ἐν Ἀθήναις Ἑθνικῆς Βιβλιοθήκης 4) γεγραμμένη κατὰ τὸν ΙΖ' αἰῶνα ἀναγινώσκουμεν τὰ ἐξῆς, τὰ ὁποῖα θαυμάστως ὑπομιμνήσκουσι τοὺς ἐν μαγικοῖς πατύροις φιλτροκατάδεσμούς 5).

«Ἐπαρον κηρὸν παρθένον, ἦγουν ἀκάπιστον καὶ ποιήσον εἰκόνα εἰς τὸ ὄνομα τῆς δεῖνα, ἦγουν νὰ ζωγραφίσῃς τὴν νεότην τῆς καὶ σκάψῃς τὴν ἰστίαν καὶ κάρφωσῃς αὐτὴν ἀνάσκελα εἰς τὸ στήθος μετὰ ἀκάνθης ρεγνουῆμ τὴν λέγουσιν, ἀλατήρη στάκιαν οὐρσένα καὶ, ἂν δύνησαι, μὴ κλέψῃς ἀπὸ χαλκῆαν καρφὴν ἀμεινον, ἦγουν νὰ μὴ μείνῃ εἰς τὸ χῶμα καὶ διὰ ἐκείνον εἶνε καλὸν καὶ κάρφωγε καὶ λέγε οὕτως· ἐδῶ κάρφῶνῶ τὴν καρδίαν καὶ τοὺς διαλογισμούς 6) καὶ τὸν νοῦν τῆς δεῖνα γυναικός, ἵνα ἀποθνήσκῃ διὰ τ' ἐμὲν καὶ νὰ μὴν ἤμπορῇ νὰ φάγῃ, οὔτε νὰ πῆ, οὔτε νὰ κοιμηθῇ, ἀμὴ ὡσάν ἡ θάλασσα δὲν ἔχει ἀναμονὴν, οὕτως νὰ μὴ ἔχῃ ἀναμονὴν ἡ δεῖνα ἢ κόρη τῆς δεῖνας διὰ ἐμένα καὶ διὰ τὴν ἐμὴν ἀγάπην· βλέπε κάρφῶνῶ τὴν σκιάν των εἶτα ὑπαγε παρὰ ξῶ ἀδημονῶν καὶ δέρονε ἄξ (sic) καὶ λέγε οὕτως· καὶ τί νὰ ποιήσω

1) Ν. Πολίτου, Ἐν κεφάλαιον Νομοκάνωνος. Λαογρ. 3. 386. 388.

2) Ὅρα ὅσα λέγονται κατωτέρω περὶ τοῦ καρφώματος τῆς τσούπας.

3) Τὸ ρίκτω τὰ θηλυκὰ τοῦ κώδικος λέγεται νῦν ἐν Ζαπανίῳ τοῦ Σισαγίου «ρίκνω τὰ κορίτσια».

4) Χ. 1265 φ. 38α

5) Ὅρα C. Wessely, Griechische Zauberpap. στίχ. 295 ἐξ.

6) Ἐν τῷ περιθωρίῳ, λογισμὸν.

ἐγὼ ὁ ἔλεεινός, ὄχου μένα! Τί νὰ ποιήσω ἐγὼ ὁ ἄθλιος ὅπου ἡ δεῖνα γυναικὰ ἀποθνήσκῃ διὰ ἐμένα; καὶ χῶσον καὶ ἄρον πῦρ».

Κατὰ τὴν αὐτὴν περίοδον δὲν ἦσαν καὶ αἱ ἀσθένειαι ἀπηλλαγμένοι τοῦ καρφώματος.

Χειρόγραφον τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος μᾶς πληροφορεῖ ὅτι τότε ἐγίνετο κάρφωμα τοῦ ἀδελφικοῦ, ἤτοι τῆς ἐπιληψίας, καὶ δὴ ὡς ἐξῆς:

Ἔτερον

Ποιήσας εἰς τὸν μέγα ἀνεμον καὶ μέτρησον τὴν ἡλικίαν τοῦ πάσχοντος καὶ καρφὴν σαγιτιδοξαρίου κόψον ἀπὸ τὸ ξύλον, ἴσον τὸ καρφὴν καὶ κόψον τὰς ὀνύχας τῶν ποδῶν καὶ τῶν χερῶν τοῦ πάσχοντος, κόψον καὶ ὀνυθίου ὀνύχε, ἵνα ἐξέλθῃ αἷμα, νὰ ματώσῃ τὸν πάσχοντα καὶ τύλιξε τὸ καρφὴν καὶ τὸ κομμάτι τῆς σαγιτίας εἰς τοὺς ὀνύχας τοῦ πάσχοντος καὶ φύτευσέ τα εἰς τὴν γῆν νὰ μὴδὲν διαβάλῃ ἡνίας ἀπ' ἐκεῖσε καὶ βρόσῃ θερμὸν καὶ ζεμάτισε εἰς τὸν τόπον ὅπου τὸ θέλεις βάλει 1).

Κατὰ τὸν ΙΗ' αἰῶνα ἐκάρφωνον καὶ τὴν πανώλην ὑπάρχει μάλιστα καὶ ἐγκύκλιος τοῦ ἀρχιεπισκόπου Ζακύνθου—Κεφαλληνίας τὴν 12ην Μαρτίου 1728 ἀπολυθεῖσα, ἐξ ἧς πληροφοροῦμεθα ὅτι τῇ 6ῃ Μαρτίου τοῦ αὐτοῦ ἐτοῦς «ἔγνε εἰς διαφόρους τοποθεσίας ταύτης τῆς πόλεως τὸ κάρφωμα τῆς πανούκλας, καρφώνοντας γατζούλια μὲ περιόνους μέσα εἰς τὴν γῆν» 2).

Τὰς ἀνωτέρω, ἐννοεῖται, ἀντιλήψεις ὑποδηλοῖ καὶ ἡ παράδοσις, καθ' ἣν ἡ Παλαρχώρα τῆς Αἰγίνης κατεστράφη, ἐξ ὅτου οἱ χωρικοὶ καλλιεργοῦντες τὴν γῆν, εὖρον καὶ ἀπέσπασαν ἦλους, δι' ὧν εἰχρον καταπύσσασαυθη αἱ ἀσθένειαι τοῦ τόπου 3).

Χειρόγραφον τοῦ ΙΘ' αἰῶνος 4) μᾶς παρέχει ἐπ' αὐτῆς τὴν πλη-

1) F. Pradel, Ἐνθ' ἀν. σ. 36.

2) Ὁ καρφώσας τότε ἐν Ζακύνθῳ ἐκαλεῖτο Γεώργιος Ξένος, ἀπῆλθε δὲ νὰ τοῦ δοθῇ ἐν δουκάτῳ διὰ τὰ ἔξοδα τῶν καρφίων καὶ νὰ κτισθῇ ἐκκλησία εἰς τὸν τόπον θελήσῃ αὐτός. Μετὰ τὸ κάρφωμα συνέστησε νὰ κτισθῇ ἡ ἐκκλησία τοῦ ἁγίου Χαράλαμπος, εἰς τὸν ὁ λαὸς καὶ ἀποδίδει συνήθως τὸ κάρφωμα τῆς πανούκλας. Α. Ζώνη, Τὸ κάρφωμα τῆς πανούκλας ἐν τῷ περιοδικῷ Σπυθῆρι ἐτ. 1. ἀρθ. 8. σ. 4 καὶ 5. Ἐπιθ. καὶ Ν. Πολίτου, Παράδ. 1. 554.

3) Πβ. Νέου Ἑλληνομνήμονος τόμ. 1. 505.

4) Χ. Ἐθν. Βιβλ. Ἀθην. 1501 φ. 120α.

ροφοριάν· δει τότε ἐκάρφωνον και την κήλην. Τὸ σχετικὸν χωρίον ἔχει ὡς ἑξῆς:

Διὰ ἐκείνουσ ὄπου κατεβαίνει τὸ ἀξίγκι τους.

Κόψε τὰ νύχια του και τῶ χεριῶ του και τῶν ποδῶν και ἀπὸ τὰ μάτια του τρίχες και ἀπὸ τὴν κορφήν του και ζύμισέ τα με κερι, κάμε το σὰν καρφίν· ἔπαρε ἕνα ἄνθρωπον μαζί σου, πήγαινε εἰς ἕνα δέντρο νὰ εἶναι μεγάλη εορτή και νὰ ἐρωτᾷ ὁ ἕνας τὸν ἄλλον. Τί κάνεις αὐτοῦ· και ὁ ἄλλος νὰ λέγη· καρφῶνω τοῦ δεινα τὸ ἀξίγκι τρεῖς φορές· και νὰ ἔχη μία τρύπα με τὸ τρυπάνι καμωμένη, νὰ βάλῃ τὸ καρφί τὸ κέρινο μέσα και με χῶμα νὰ τὸ σκεπάσῃ και νὰ φύγῃ και γιάνει ἀμέσως και, ἂν δὲν γιάνῃ, νὰ τὸ μετακάμῃ ἔως νὰ τὸ πιτύχῃ και νὰ εἶναι ὑστερες τοῦ φεγγαρίου.

Πλὴν τῶν ἀσθενειῶν τῶν ἀνθρώπων, ἐκάρφωνον και ζῶων ἀσθενείας κατὰ τοὺς μετὰ τὴν ἄλλωσιν αἰῶνας. Τοῦλάχιστον ἐν τῷ προμνημονευθέντι Νομοκάνονι τοῦ ΙΖ' αἰῶνος ἀναγινώσκομεν «καρφῶνουσι τὰ ζῶα αὐτῶν εἰς τὸ νὰ μὴ ἀποθάνωσι»¹⁾; ἀντέγραψε δὲ και ὁ Τρ. Εὐαγγελίδης ἐκ παλαιοῦ χειρογράφου ἀποκειμένου ἐν τῷ Δημαρχεῖῳ Μυκόνου τὰ ἑξῆς²⁾: «*Ἀμὰ βγαίνει τὸ ἄστρο νὰ βγάζον τὴν καρδιά ἐνὸς ζῶου και νὰ πάρουν ἑνέα*³⁾ *καλεμκεριά*⁴⁾ *και νὰ καρφώσουν λέγοντας ταῦτα τὰ λόγια· ἐδῶ καρφῶνω τὸ κακὸ τῶν ζωντανῶ και νὰ μὴν τὸν ἐδώσω*⁵⁾ *πλέον, ἀλλὰ σὰν σπάγος ὡς τὰγκάθια τῶν βουκῶν».*

Ἐκ τοῦ Νομοκάνονος τοῦ ΙΖ' αἰῶνος μαθαίνομεν πρὸς τοῦτοις ὅτι τότε «ἐκάρφωνον τὸν λύκον με κάρβουνα ἢ με τὰ λανάρια, ἕνα μὴ φάγῃ τὰ ζῶα»⁶⁾. Πῶς ἐγίνετο τὸ κάρφωμα τοῦτο ἀγνοοῦμεν, ὑποθέτομεν ὁμῶς, ὅτι θὰ ἐγίνετο διὰ τῆς καθηλώσεως τεμαχίου ἀνθρακος ἐπὶ τοῦ ἐδάφους μετὰ τῶν σχετικῶν ἐφρῶν ἢ διὰ τῆς συνδέσεως δύο λαναρίων.

Πάλιν ὁ αὐτὸς Νομοκάνων μᾶς πληροφορεῖ ὅτι κατὰ τὸν ΙΖ'

1) Ν. Πολίτου, Ἐν κεφάλαιον Νομοκάνονος Λαογρ. 3. 388.

2) Τρ. Εὐαγγελίδου, Ἡ Μύκονος, σ. 280.

3) Σημειῶσον τὴν χρῆσιν τῶν πολλαπλασίων τοῦ τρία.

4) Μανδηλία δηλαδὴ, δὺ ὦν αἱ γυναῖκες καλύπτουσι τὴν κεφαλὴν.

5) ἴσως νὰ μὴ τότε νιώσω = χαλαρώσω.

6) Ν. Πολίτου, Ἐν κεφάλαιον Νομοκάνονος Λαογρ. 3. 386.

αἰῶνα ἐκάρφωνον τὴν βροχὴν και τὴν χάλαζαν, ἀφ' οὗ ἀναφέρει ἐκείνους οἱ ὁποῖοι «ἀποδένουσι τὸ χάλάζι με μαυρομάνικο μαχαίρι ἢ τὴ βροχῆ»¹⁾, πιστοποιεῖ δὲ περὶ τῆς χάλάζης τὸ πρᾶγμα και χειρόγραφου τοῦ ΙΗ' αἰῶνος, ἐν ᾧ τὰ ἑξῆς ἀναγράφονται:

Περὶ νὰ σταματήσης χάλάζιν.

Ὅταν ἴδῃς ὄπου ἀρχίζει νὰ πέφτῃ χάλάζιν, τῆς ὥρας νὰ ἔχῃς μαυρομάνικον μαχαίριν ἢ ξύλινα ἢ κοκκαλένια τὰ μανίκια, νὰ τὸ πάρῃς εἰς τὸ χέριν σου τὸ δεξιόν, νὰ σταματήσης τὰ νέφη καθὼς εἶναι, ἤγουν νὰ τὰ στρώσης εἰς τὸν οὐρανόν, ὄπου ρίπτουν τὴν βροχὴν και τὸ χάλάζιν²⁾, νὰ εἴπῃς ἑτσι. Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος και ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν και ὁ Θεὸς ἦν ὁ λόγος· και, καθὼς τὸ εἶπῃς, παρευθὺς νὰ καρφώσης τὸ μαχαίριν εἰς τὰβλαν ἢ εἰς γῆν και τῆς ὥρας στέκεται τὸ χάλάζιν. Εἰ δ' ἂν εἶσαι εἰς καράθιν και οὐχὶ εἰς ἄλλον τόπον...³⁾

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ.

Αἱ καταπασσαλεύσεις σημερον

Νῦν ἔλθωμεν ἐπὶ τὰς Νεοελληνικὰς καταπασσαλεύσεις, τὰ κοινὰ κάρφωματα⁴⁾.

Ἡ χρησιμοποίησις ἀνθρωποειδῶν ὁμοιωμάτων πρὸς καταπα-

1) Ν. Πολίτου, Ἐν κεφάλαιον Νομοκάνονος Λαογρ. 3. 386. Κατὰ τὸν αὐτὸν Νομοκάνονα, τότε, ὅταν ἐπιπτε χάλαζα, ἔρριπτον ἔξω σίδηρα δι' ἐμπόδιον. (Ἐνθ' ἄγρ. σ. 387). Κατὰ νεώτερον βροντολόγιον, θέλων νὰ ἐμποδίσῃ τὴν χάλαζαν ἄπειρὸν τὸ δεξιὸν λαβῶν μέσον τοῦ χωρίου χῶσον και οὔτε ἡ ἄμπλος οὔτε τὰ σπέρματα ἀπὸ χάλάζης ἀδικηθήσονται. Χ. Γαλιανοῦ, Βροντολόγιον, σεισμολόγιον και προγνωστικόν, σ. 23.

2) Πρ. ἐγὼ ἔτεῶν πάγκας και ἀέρης και ὀρμάς, νσφελῶν ἐχάλινον». Βίος τοῦ ἁγίου πατρὸς ἡμῶν Νικολάου Ἀγριῆς, Ἁγιος Νικολαος 1. 335. 16.

3) Τὰ λοιπὰ ἔλλειψουσι. G. Abbot, Macedonian Folklore σ. 363.

4) Τὰς περὶ Νεοελληνικῶν καταδέσμων μαρτυρίας, ὅσας δὲν γνωρίζω αὐτό, παρέλαβον ἢ ἐκ τῶν συγγραμμάτων εἰς δ. παραπέμτω ἢ ἐκ τῶν χειρογράφων τῶν ἀποκειμένων ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ μοι ἐπέμψαν δι' ἐπιστολῶν, οἱ κ. Α. Ζώης (Ζάκυνθος), Αθ. Δεκατσῆς (Ἰθάκη), Γ. Μαιδιάς (Χίος), Σ. Φαρμάκιδης (Κύπρος), Ἀχ. Διαμαντάρης (Μεγίστη) και Ν. Λάσκαρης (Γορτυνία). Εἰς πάντα τούτους ἐκφράζω ἀπὸ τοῦ χῶρου τούτου τὰς θερμὰς μου εὐχαριστίας.

σάλευσιν τινος δὲν ἐπαυσε καὶ παρ' ἡμῖν. Καὶ μεταχειρίζοντο μὲν ἄλλοτε ἐν Ἀθήναις κοσσόνα (=πλαγγόνα) κηρίνην¹⁾, ἣν διεπέρων διὰ καρφίδων²⁾, καὶ νῦν δ' ἐνιαχοῦ³⁾ καὶ δὴ καὶ ἐν Ρεθύμνῃ ἐπάδοντες «τόσους πόνους εἰς τὸ κορμί τοῦ τάδε»⁴⁾, γενικῶς ὁμῶς εἰπεῖν κηρός δὲν συνηθίζεται πολὺ, μόλυβδος δ' οὐδόλως. Αἱ πλαγγόνες κατασκευάζονται ὅλως ἄτεγνοι ἐξ ὑφάσματος, ἐφ' οὗ ζωγραφίζονται διὰ μέλανος ὀφθαλμοὶ καὶ ῥίς, οὗτω δ' ἔχουσαι περονῶνται διὰ καρφίδων εἰς τὰ μέρη ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα ὁ καταδένων θέλει νὰ βλαθοῦν (κεφαλὴν, ὀφθαλμούς, καρδίαν, πόδας, χεῖρας, κτλ.). Ἄν τὸ πείσμα εἶναι μεγαλύτερον, τότε, ἀντὶ καρφίδων, τίθενται ἤλοι, ὡς συμβαίνει ἐν Ζακύνθῳ λ. χ. καὶ Ἀθήναις. Δὲν εἶναι δὲ πολλάκις μόνη ἡ πλαγγών. Αὕτη ἡ περιδένεται διὰ μετάξης (Ζάκυνθος) ἢ καὶ διὰ τριχῶν⁵⁾, αἱ ὁποῖαι ἀρχικῶς βεβαίως θὰ ἀνήκον εἰς τὸ μισούμενον πρόσωπον⁶⁾.

¹⁾ Δ. Καμπούρογλου, Ἱστορία τῶν Ἀθηναίων 3. 60.

²⁾ Πρώτη μνεία βελονῶν ἀντὶ καρφίων γίνεται ἐν φίλτροκαταδέσμῳ τῶν πρώτων μ. Χ. αἰώνων «... καὶ λαβῶν δέκα βελόνας χαλκᾶς πῆξον α'. ἐπὶ τοῦ ἐγκεφάλου λέγων περονῶ σου ἢ δεῖνα τὸν ἐγκέφαλον» C. Wessely, Griechische Zauberpar. von Paris und London 321.

³⁾ Κατὰ τὴν ἐφημερίδα Ἑσπερινὴν τῆς 22 Ἰουνίου τοῦ 1915 ἀριθ. φ. 4331 εἰς τὸ φρεῶρ τῆς ἐν Ἀθήναις συνοικίας τῶν Πευκακίων ἀγνωστος «ἔρριψε κήρινον ὁμοίωμα παιδίου καρφωμένον μὲ καρφία καὶ μεγάλας καρφίδας».

⁴⁾ Ernst Kuhner, Feuerzauber Rh. M. 49 (1894) σ. 44. Ἐν Ρεθύμνῃ τῆς Κρήτης αἱ μάγισσαι Τούρκισσαι ἀνέλυον ἄλλοτε κατὰ τὸν Θεοκρίτειον τρόπον (Ἐιδύλ. 2. 28) εἰς τὴν φλόγα κήρινον ὁμοίωμα, κατὰ δὲ τὸν Γ. Χατζιδάκην νῦν κατακλύζουσι διὰ θερμοῦ ὕδατος σχοινίον ἐκ κηροῦ, ἐπάδοντες «ὅπως λεί τὸ κερὶ τοῦτο, νὰ λυθῆ καὶ νὰ χαθῆ τὸ κορμί τοῦ δεῖνα». Ernst Kuhner, Ἐνθ' ἀν. σ. 55.

⁵⁾ Ὅταν γίνωνται συγχρόνως καὶ τὰ δύο εἶδη τῆς μαγείας, τότε λέγεται ὅτι ὁ μαγεύων καρφοδένει, ἡ δὲ πράξις καλεῖται καρφόδεμα. Ἐν Ἀθήναις πολλάκις ἀντὶ πλαγγόνος ριπτοῦσι εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ ἐχθροῦ τολύπην ἀνθρωπίνων τριχῶν, ἐντός τῶν ὁποίων ἔχουσι τοποθετήσει καρφίδας ἢ καταθίπτουσι τριχᾶς περιπεπλεγμένας μὲ ἄλλα μαγικά ἀντικείμενα Δ. Καμπούρογλου, Ἱστορία τῶν Ἀθηναίων 1. 217. Καὶ παρὰ Θεοκρίτῳ ἡ τὰ μαγικά πράττουσα μεταχειρίζεται τριχᾶς τοῦ καθ' οὗ ἡ μαγεία προσώπου (Ἐιδύλ. 2. 53). Καὶ κατὰ τὸν Λουκιανὸν δὲ ἡ φαρμακίς Σύρα, ἵνα προσελκύσῃ τὸν ἔρωτα τοῦ Φανίου, θέλει νὰ ἔχη αὐτοῦ «μάτια ἢ κρηπίδας ἢ ὀλίγας τῶν τριχῶν» (Λουκιαν. Ἐταίρ. Διάλ. 4. 4). Μεταχειρίζονται δὲ κατὰ τὰς μαγικὰς πράξεις τριχᾶς καὶ ὄνυχας, διότι ταῦτα εἶναι τμήμα τῆς ζωτικῆς δυνάμεως τοῦ ἀνθρώπου, τούτων δὲ φθειρομένων, φθείρεται ἐν τμήμα τοῦ ἐγὼ αὐτοῦ. Πβ. Α. Αδτ, Die Apologie des Apuleius σ. 106.

⁶⁾ Κατὰ τὸν Δ. Ζώνη, Λεξικὸν φιλολογικῶν καὶ ἱστορικῶν Ζακύνθου ἐν λ.

Ἐν Ἀθήναις μάλιστα πρὸ δεκαετίας κατὰ τὴν συνοικίαν Πιθαράδικα εὐρέθη τοιαύτη πλαγγών ἔχουσα προσδεδεμένον τεμάχιον κλήματος¹⁾ φέρον δέκα καὶ τρεῖς ἐντομάς, πρὸς ἄς, ἴσως, θὰ δυνηθῆ τις νὰ παραβάλλῃ τὰς δέκα καὶ τρεῖς βελόνας, ὧν μνεία γίνεται ἐν τῷ προμνημονευθέντι φίλτροκαταδέσμῳ.

Ἐπὶ τῆς πλαγγόνος τέλος τοποθετοῦσι καὶ ἀνθρωπίνους ὄνυχας.

Ὅταν πρόκειται νὰ καταπασσαλευθῆ, ἐν καὶ μόνον πρόσωπον, τότε γίνεται παρ' ἡμῖν χρῆσις ἐνός καὶ μόνου ὁμοιώματος, πλειόνων δέ, ἂν οἱ βλαθησόμενοι εἶναι πολλοί. Τὸ ἔθιμον τοῦτο, ὅπερ εἶχον, φαίνεται, καὶ οἱ ἀρχαῖοι, ἄλλως εἰς τὸ ἐσωτερικὸν οἰκίας ἐν Δήλῳ δὲν θὰ εὐρίσκοντο τέσσαρα ἀγαλμάτια²⁾, τὸ ἔθιμον, λέγω, τοῦτο δύναμαι νὰ πιστοποιήσω ἐκ Μήλου, ἐνθα γυνή, θέλουσα νὰ βλάψῃ τὴν ἀντίπαλον, ἔγραψε κατὰ τὴν βάσιν τῆς κλίμακος ἐκεῖνης ντάμαν ἐντός τῶν τετραγωνιδίων τῆς ὁποίας ἔθεσε τόσα κήρινα ὁμοιώματα διὰ καρφίδων καταπεπερονημένα, ὅσα ἦσαν τὰ μέλη τῆς οἰκογενείας τῆς. Σκοπὸς τῆς ἤτο νὰ διασκελίσῃ ἢ ἀντίπαλος τὰ ὁμοιώματα καὶ ἐπομένως νὰ πάθῃ μεθ' ὅλων τῶν οἰκείων τῆς.

Καταπασσάλευσις οὐχὶ πλαγγόνος, ἀλλ' εἰκόνας, γίνεται ἐν Ζακύνθῳ, κυρίως ἐν φίλτροκαταδέσμοις. Ἐν τῇ νήσῳ δὴλα δὴ ταύτη ὁ θέλων νὰ προσελκύσῃ τὸν ἔρωτα προσώπου τινὸς λαμβάνει εἰκοσιπέντε παιγνιόχαρτα, ἐν οἷς ὑπάρχει τὸ τρία μπαστούνι, ὃ φάντες καρρός καὶ ὃ ρήγας καρρός. Τὰ τρία τελευταῖα, ἀντιπροσωπεύοντα κατὰ σειράν τὴν καρδίαν, τὸν νοῦν καὶ τὸ σῶμα τοῦ ποθουμένου, διατρυπᾷ ὃ ἔρωϊν διὰ καρφίδος καὶ εἶτα δένει μετὰ τῶν ἄλλων εἰκοσιδυὸ φύλλων διὰ ταινίας ἐξ ἐρυθροῦ ὑφάσματος, οὔτω δ' εἶναι βέβαιος, ὅτι ἐξασφαλίζει τοῦ ποθουμένου προσώπου τὸν ἔρωτα³⁾.

μάγια, ὃ εὐρίσκων ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ τοιαῦτα μάγια, ἵνα μὴ μαγευθῆ, τὰ φασκελῶνει καὶ πτῦει τρεῖς.

¹⁾ Περὶ τῆς χρήσεως ἀμπελίνων ξύλων ἐν τῇ μαγείᾳ ὄρα Α. Αδτ, Ἐνθ' ἀν. σ. 163.

²⁾ Ch. Dugas, Figures d'envoûtement trouvées à Delos B. C. H. 39 (1915) 415. 419. Ἐν κατάδεσμῳ ἀρχαίῳ (R. Wuensch, D. T. A. 102. 6) ἀναγνώσκωμεν. Τιβιτίδα τὴν Χοιρίνης ἐμὲ ἀδικούσαν, θυγατέρα καὶ τὰ τρία παιδιά κείνης.

³⁾ Ἐν τοῖς φίλτροκαταδέσμοις κατὰ τὸν Δ. Κεραμόπουλον, (Ὁ ἀποτυμπατισμὸς σ. 70) γράφουσιν ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τὸ σχῆμα τῆς καρδίας τοῦ μισουμένου καὶ δι' αὐτοῦ πηγνύουσιν ἤλον. Ἄς μὴ παραλειφθῆ δὲ ἐνταῦθα ὅτι τὴν χρῆσιν

Ἄλλοτε, ἀντὶ νὰ μεταχειρισθῶσι πλαγγόνα κατὰ τὴν καταπα-
σάλευσιν, καρφώνουσιν ἀπλῶς τὴν σκιάν τοῦ μισομένου, ἢ ὁποία,
φυσικά, ἀντιπροσωπεύει αὐτὸν τοῦτον τὸν ἀντίπαλον. Οὕτω ποιοῦ-
σιν ἐν Οἰνοῦντι καρφώνοντες κατὰ προτίμησιν τὴν σκιάν κατὰ τὸ
μέρος τῆς κεφαλῆς ἢ τῆς καρδίας¹⁾, ἐν Τριφυλίᾳ, Δωριδί²⁾ καὶ Λά-
στῃ τῆς Γορτυνίας, ἐνθα μεταχειρίζονται διὰ τὸ καρφῶμα τρία καρ-
φά «ἀφόρηα», ἤτοι καινούργη, ἀχρησιμοποίητα.

Ἄλλαχοῦ ἀντὶ νὰ καρφώσωσι τὴν σκιάν τινὸς φροντίζουσι νὰ
πέση αὐτὴ ἐπὶ τῶν θεμελίων ἀνεγειρομένου οἰκοδομήματος ἢ γεφύρας,
ἐπ' αὐτῶν δὲ ἀμέσως ἐπιθέτουσι τὸν θεμέλιον λίθον³⁾.

Οὕτως ὡς λέγουσι, «καρφώνουν τὸν ἄνθρωπον»⁴⁾ ἢ «θεμελιώνουν
τὸν ἥσκιον»⁵⁾ ἢ «στοιχειώνουν τὸν ἄνθρωπον»⁶⁾, ὅστις ἀσθενῶν καὶ
φθίνων μετὰ πάροδον τεσσαράκοντα τὸ πολὺ ἡμερῶν ἢ σπανιότε-
ρον ἔτους⁷⁾, ἀποθνήσκει, τὸ στοιχεῖο τοῦ οἰκοδομήματος καθιστάμενος.

Τοῦ ἔθιμου τούτου, ὅπερ σχετίζεται μὲ τὰς μεσαιωνικὰς στοι-
χειώσεις καὶ καταθάψεις ἀτόμων παρὰ τὰ θεμέλια ἀνεγειρομένων
οἰκοδομημάτων⁷⁾, σαφῆ μαρτύρια ἔστωσαν τὰ δημῶδη ἕσματα

καρφώματος ἐν φίλτροκατάδεσμοις ὑποδεικνύει καὶ ἡ ἐν Πλατάνῳ τῆς Ναυ-
πακτίας φράσις «ἡ δεῖνα καρφώθηκε ἀπὸ τὸν δεῖρα» ἢτοι ἐνέπεσεν εἰς τὸν
ἔρωτα τοῦ δεῖνος.

¹⁾ Ὅρα τὸ περιοδικὸν Μαλεβὸν ἔτ. Β', φύλ. 9^α σ. 5 ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν
τὰ μάγια καὶ τὸ καρφῶμα.

²⁾ Οὕτως ἐν Οἰνοῦντι (Μαλεβὸς ἔτ. Α', φύλ. 5 σ. 5) Καλαβρύτοις, Λάστῃ
(*N. Λάσκαρη*, Ἡ Λάστα καὶ τὰ μνημεῖά της σ. 37), Ἡπειρῷ (*Γ. Ἀγαγῶστο-
πούλου*, Λαογραφικὰ ἐξ Ἡπειροῦ ἐν Λαογρ. 5. 47), Αἰτωλίᾳ, Τριφυλίᾳ. Ὅρα
καὶ *N. Πολίτου*, Παραδόσεις 2. 1087. Τούτου ἕνεκα αἱ κατὰ τὴν κατάθεσιν θε-
μελίων καθιστάμενοι ἐπιμελῶς φροντίζουσι νὰ μὴ πέση ἡ σκιά τῶν ἐντὸς τῶν
θεμελίων. Ὅρα καὶ *N. Πολίτου*, MNE. 13. 139 ἔξ. καὶ Λαογρ. 3. 166.

³⁾ Ἐν Καλαβρύτοις καὶ Τριφυλίᾳ. Ὅρα καὶ *N. Πολίτου*, Παραδόσεις, 1. 268.

⁴⁾ Ἐν Αἰτωλίᾳ, Εὐρυτανίᾳ, Ἀνδριτσαινῇ (*N. Πολίτου*, Παραδόσεις 1. 269).
Ἐντεῦθεν καὶ ἡ ἐν Σιοανίᾳ ἀπειλὴ «θά σε θεμελιώσω» ἢ «θά σε καταθεμιλώσω».

⁵⁾ Πβ. τὸν ἐκ τοῦ ποιήματος περὶ τοῦ γεφυριοῦ τῆς Ἄρτας δημῶδη στίχον
«τρεῖς ἀδερφάδες εἴμαστε κί, οἱ τρεῖς μας στοιχειωμένοι».

⁶⁾ *N. Πολίτου*, Παραδόσεις 2. 1087.

⁷⁾ Ἐν δὲ τῷ ἄρῳ Μάμαντι ποτε ἴστατο γέφυρα φοβερά περὶ δώδεκα λόφους
καὶ καμάρας ἔχουσα. . . . Ἐνθα καὶ δράκων ἴστατο χαλκοῦς παμμεγέθης διὰ τὸ λέ-
γειν τεγὰς δράκοντα κατοικεῖν ἐν τῷ γεφυρίῳ ἐκεῖνον. Ἐν αὐτῷ ὄν πολλὰ παρθένοι
ἐκύθησαν καὶ προβήσαν καὶ ὀνείων πλήθη πολλὰ καὶ βοῶν. *The Peger*, *Scriptores
originum Constantinopolitanarum* 1. 33. 1. Τοῦ συναξάριον ἁγίου Ἰωάν

τὰ εἰς τὴν ἰδρυσιν γεφυρῶν ἀναφερόμενα, ἐν οἷς συνηθέστατοι εἶ-
ναι οἱ στίχοι

ἂν δὲν στοιχειώσῃ ἄνθρωπο, γεφύρι [καμάρα] δὲν στεριώνει¹⁾

ἂν δὲν καρφώσῃ ἄνθρωπο, γεφύρι δὲ στεριώνει²⁾

ἂν δὲν θεμελιώσῃ ἄνθρωπο, γεφύρι δὲ στεριώνει³⁾.

Ἐν Φιλιππουπόλει καὶ Στενημάχῳ οἱ τέκτονες, ἀντὶ νὰ θεμελιώ-
σουν (καρφώσουν) τὴν ὄλην σκιάν τοῦ ἀνθρώπου, θεμελιώνουν μό-
νον τὴν σκιάν τῶν ποδῶν αὐτοῦ, μάλιστα ὅταν εἶναι νέος, ἐπειδὴ
δὲ τοῦτο προκαλεῖ ἐντὸς τεσσαράκοντα ἡμερῶν θάνατον, διὰ τοῦτο
οἱ παρ' ἀνεγειρομένην οἰκίαν παρερχόμενοι νέοι συγγέουσι τὰ ἴχνη
τῶν ποδῶν αὐτῶν.

Τέλος, ἵνα μὲ τὸ ζήτημα τῆς σκιάς τελειώσωμεν, λέγομεν ὅτι
ἄλλοτε εἰς τὰ θεμέλια τῶν οἰκοδομημάτων ἐνετείχισον οὐχὶ τὴν σκιάν
τοῦ μέλλοντος νὰ καρφωθῇ καὶ στοιχειωθῇ, ἀλλὰ τὸ μέτρον τοῦ σώ-
ματος αὐτοῦ ἢ τῶν ποδῶν του⁴⁾, ὅπερ ἐλάμβανον διὰ νήματος ἢ
διὰ ράβδου⁵⁾.

Ἄλλοτε ἐν Ἀθήναις, διὰ νὰ καρφώσωσι τινα, ἐλάμβανον τὸ
ὑπόδημα αὐτοῦ καὶ τοῦτο διατρυποῦντες διὰ καρφιδίων κατέθαπτον.
Οὕτω διηγείται ὁ Δ. Καμπούρογλος τὸ πρᾶγμα ἐν σχετικῇ Ἀθη-
ναϊκῇ παραδόσει του. «Ἐἶχαν δεμένῃ τὴν παπαδιά . . . ἐξέχασε
ἡ μάγισσα ἓνα κουτί ἐκεῖ ἦτο ἓνα ὑπόδημα ποῦ ἦτο καρφωμένον μὲ
ἓνα μεγάλο καρφι . . . ἔβγαλε ἡ μάγισσα τὸ καρφι καὶ ἡ παπαδιά
ἔγινε καλά»⁶⁾.

νοῦ τοῦ Θεολόγου λέγει περὶ τινος ἐν Ἐφέσῳ βαλανεῖου «ἐνῶκει δὲ τῷ λουτρῷ
τούτῳ δαίμων τις ἄγριος, ὃς τρίτον τοῦ ἐνιαυτοῦ ἐπιγενῆ ἔνδον νεανίσκον ἢ νεάνιδα
ἦνικα γὰρ ἐκτίετο διορτυττόμενον τῶν θεμελίων νεανίσκον καὶ νεάνιδα τούτῳ ἐνέβα-
λον, κἀντεῦθεν ἡ τοιαύτη μαιφονία ἤρξατο γίνεσθαι». *N. Πολίτου*, Παραδόσεις 2. 1113
A. Wuttke, *Der deutsche Volksaberglaube der Gegenwart* σ. 281.

¹⁾ Ἐν Οἰνοῦντι, (Μαλεβὸς ἔτ. Α', φύλ. 5. σελ. 5), Αἴτῳ, Γορτυνίᾳ (*Π. Πα-
παζαφειροπούλου*, Περιυναγωγὴ σ. 122) καὶ Κορινθίᾳ (*M. Λελέκου*, Ἐπιδόρπιον 1. 218).

²⁾ Ἐν τῇ περιοχῇ τῶν Καλαβρύτων καὶ ἐν Πελοποννησιακοῖς ἕσμασι περὶ
τοῦ γεφυριοῦ τῆς Ἄρτας.

³⁾ Ἐν Νιγρίτῃ τῆς Μεκεδονίας *I. Σιούλα*, Δημῶδη ἕσματα Νιγρίτης τῆς
Μακεδονίας Λαογρ. 5. 577 καὶ Καραῖς Ἀνατ. Ρωμυλίας *M. Λουλουδοπούλου*,
Ἀνέκδοτος συλλογὴ τῶν Καρυῶν σ. 65.

⁴⁾ Δ. Λουκοπούλου, Σύμμεικτα Αἰτωλικά Λαογραφικὰ Λαογρ. 8. 21.

⁵⁾ *N. Πολίτου*, Παραδόσεις 2. 1101.

⁶⁾ Δ. Καμπούρογλου, Ἱστορία τῶν Ἀθηναίων 1. 217.

Ἐν Μεσολογγίῳ καρφώνουσι καὶ τοῖς τσοῦπες. Ἴνα δὴλα δὴ γυνή τις ἀποφύγη τὴν περαιτέρω γέννησιν θήλεων, τὰ ὅποια πολ- λάκις τῆς *ρίχτου* ¹⁾, καρφώνει εἰς τὸν τοῖχον τρία καρφία λέγουσα ἐκάστοτε *καρφώνω τοῖς τσοῦπες καὶ κάνω ἀρσενικά* ²⁾. Ἐν Τρικκά- λους τῆς Κορινθίας πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν καρφώνουσι δι' ἀτρά- κτου τὸν πλακοῦντα (ὑστερο) τῆς γεννώσης θήλεα, ἐν Βρεσθένοις δὲ τοῦ πρόην δήμου Οἰνοῦντος τῆς Λακεδαιμόνος πλήττουσιν αὐτὸν αἱ γυναῖκες διὰ ράβδου, μετὰ τὴν γέννησιν θήλεος, τοῦτο δ' ἵνα κατὰ τὸν προσεχῆ τοκετὸν γεννηθῇ ἄρρεν. Οὐδ' εἶναι ἄσχετον, κατὰ τὴν σημερινὴν πάντοτε ἀντίληψιν, πρὸς τὴν καταπάσάλευσιν ταύτην καὶ τὸ κάρφωμα τῆς *γαστέρας* ἢ *ἀστέρας*, τῆς στειρώσεως τούτέστι τῆς νύμφης. Ἐν Ἀσπῆ δὴλα δὴ τοῦ Δήμου Καρπενησιῶν, ὅταν πρω- τοεισέλθῃ ἡ νύμφη εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ γαμβροῦ, ὁ ἀνάδοχος αὐτοῦ τοῦ δίδει *χατζάρι*, μὲ τὸ ὅποιο οὗτος πλήττει τὸ ἀνώφλιον τῆς θύρας τρίς, εἰς τὴν ἐρώτησιν δὲ *τί κόβεις*, ἀπαντᾷ *τὴν ἀστέρα τς νύφς*. Τὰ αὐτὰ περίπου γίνονται καὶ ἐν Ἀλμαλῆ Μαλαγάρων τῆς Θράκης με μόνην τὴν διαφορὰν ὅτι ὁ ἀνάδοχος καὶ οὐχὶ ὁ γαμβρὸς κτυπᾷ τρίς διὰ *μαχαίρας τὴν κόρδαν*, τὴν διάτονον δὴλα δὴ δοκόν, ὑψού- μενος ὑπὸ τῶν παρόντων. Ὅτι δὲ πρὸς τὰς ἀντιλήψεις ταύτας σχε- τίζεται τό τε Κρητικὸν ἔθιμον, καθ' ὃ οἱ τῆς γαμηλίου ἀκολουθίας χαράσσουσι μὲ τὰ αἰχμηρὰ *μαχαίρια* των (πασσαλίδες) γραμμὰς ἢ σταυροὺς ἐπὶ τοῦ ἀνωφλίου τῆς θύρας τοῦ γαμβροῦ, ἅμα εἰσέλθῃ ἡ νύμφη ³⁾, καὶ τὸ ἐν Γορτυνίᾳ ἐπικρατοῦν, καθ' ὃ ὁ γαμβρὸς ἅμα

¹⁾ *Ρίχτω τὰ κορίτσια* (Ζωπάνι Σισανίου) εἶναι φράσις σημαίνουσα διὰ μαγι- κῶν μέσων ἐνεργῶ ἵνα γυνή τις γεννᾷ μόνον θήλεα, ἢ ὅποια τότε λέγεται ὅτι εἶναι ριγμένη μὲ μάγια. (Ἡπειρος: *A. Παπαδοπούλου*, Νεοελληνικὴ μαντεία: Ἡμε- ρολόγιον τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος 2. 148). Ἐπιτυγχάνεται δὲ τὸ ριζίμιον διὰ τοῦ ψαλιδίσματος τῆς περισκελίδος (Ἐρμούπολις) ἢ καὶ τοῦ φορέματος τῆς ἀντι- πάλου Οἰνοῦς (Φ. Κουκουλέ, Οἰνουτιακά σ. 30, 99, 126. Ἡπειρος Ζωγράφ. Ἀγ. 1.16). Σημείωσον δ' ὅτι ἐν Ζωπανίῳ τοῦ Σισανίου ρίχθουν ὄχι μόνον κορίτσια, ἀλλὰ καὶ ἀγόρια καὶ πρόσθετες εἰς τὸ ἔθιμον εἶναι καὶ παλαιότερον, ἀφ' οὗ, ὡς ἀνωτέρω εἶδομεν, ἐν Νομοκάνονι τοῦ ΙΖ' αἰῶνος ἀναφέρονται *δααί ρίχτουσι τὰ θηλυκὰ μὲ φακῆν ἢ μὲ μαυρομάνικο μαχαίρι* (Ν. Πολίτου, Ἐν κεφάλαιον Νομο- κάνονος ἐν Λαογρ. τόμ. 3. σ. 386). Ὅρα καὶ *K. Ρωμαίου*, Τὸ ἕνι κατὰ τὸν γάμον Λαογρ. 7. 355.

²⁾ Ἐν χειρογράφῳ *Ἄνδρ. Μαρούλη*, ἐπιγραφομένῳ Ἐσόρια σ. 68. Ὅρα καὶ *A. Κεραμοπούλλου*, Ὁ ἀποτυμπαγισμὸς σ. 71.

³⁾ *E. Bydilakis*, Neugriechisches Leben σ. 39.

τῇ εἰσόδῳ τῆς νύμφης εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ χαράσσει ἐπὶ τῆς θύρας τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ μὲ μαυρομάνικο μαχαίρι, θεωρῶ πολὺ πι- θανόν ⁴⁾.

Εἶπομεν ὅτι ἀποτέλεσμα τοῦ καρφώματος εἶναι ἡ ἀτονία καὶ ὁ μαρασμὸς τοῦ καρφωνομένου· ἐπειδὴ δὲ τὰ αὐτὰ συμπτώματα πα- ρουσιάζει καὶ ἡ βασκανία, διὰ τοῦτο ἐνιαχοῦ νῦν τὸ καρφώνω κα- τέστη συνώνυμον τῷ βασκαίνω καὶ τὸ κάρφωμα τῷ βασκανία ⁵⁾. Ὡς δὲ καρφώνει τις τὸν ἔχθρὸν του, οὕτω καὶ τὸν πονηρὸν ὀφθαλ- μόν, κατ' ἀντίληψιν τὴν ὅποιαν εἶχον καὶ οἱ μεσαιωνικοὶ ἡμῶν πρό- γονοι, οἵτινες ἐντὸς τῶν φυλακτηρίων των ἔθετον καρφία, δι' οὐδένα βεβαίως ἄλλον λόγον ἢ διὰ τὸ καρφώσουσιν τὸν πονηρὸν ὀφθαλμὸν ⁶⁾. Ἐν Σύμῃ λοιπόν, ἅμα τις βασκανθῆ, ἐμπηγνύοντες ἐπὶ σανίδος τὴν αἰχμὴν μαχαίριου λέγουσιν *ἔτσι νὰ καρφωθῇ καὶ τὸ μάτι* ⁷⁾, ἐν Μενιδίῳ δ' ἄλλοτε ἡ νεόνυμφος εἰσερχομένη τὸ πρῶτον εἰς τὴν θύ- ραν τῆς οἰκίας τοῦ γαμβροῦ ἐκάρφωνε τὸν πονηρὸν ὀφθαλμὸν ἐμ- πηγνύουσα ἐπὶ τοῦ ἀνωφλίου μαυρομάνικο μαχαίρι καὶ λέγουσα *ἔτσι νὰ καρφωθοῦν οἱ ὄχτροι καὶ κάθε κακὸ μάτι* ⁸⁾.

Ὅχι μόνον δ' ὁ ἄνθρωπος καρφώνει, ἀλλὰ καὶ ὁ δαίμων, ὅστις προκαλεῖ οὕτω πείσμα ἀχαλίνωτον ἢ καὶ φιλαργυρίαν ἄκρατον, ὡς δεικνύουσιν αἱ φράσεις *τὸν κάρφωσε ὁ διάβολος* = τὸν πῆρε ὁ διά- βολος ⁹⁾ ἢ ἐπέισμωσεν ἰσχυρῶς ⁷⁾, *τὸν ξεκάρφωσε ὁ δαίμονάς του*

⁴⁾ Περὶ παρομοίων ἔθιμον ὄρα *K. Ρωμαίου*, Τὸ ἕνι κατὰ τὸν γάμον Λαογρ. 7.355.

⁵⁾ Ὡς ἐν Ρόδῳ. (Βενετοκλέους, Βραχεῖαι τινες παρατηρήσεις σ. 73 καὶ Ἐφημ. Φιλολ. 10. 2097), ἐν Λιθισίῳ, Τήνῳ καὶ Μεγίστῳ. Ἐν Βρουλλίᾳ τῆς Λακεδαιμό- νος *καρφωμένος ἔς τὰ μάτια* λέγεται ὁ καταμαγευθεὶς, καρφώνω ἐν Μεγ. Κάπῃ τῆς Φθιώτιδος λέγεται τὸ καταμαγεύω καὶ ἐν Βασιλικῇ τῆς Τριφυλίας *τὸν κάρφωσε μὲ τὰ μάτια* σημαίνει τοῦ ἐπροξένησε μέγα κακόν.

⁶⁾ Ὅρα *G. Schlumberger*, Amulettes byzantins anciens ἐν *Revue des études grecques* 5. 74.

⁷⁾ Πβ. καὶ τὴν ἐν Δομιοσιῶς τῆς Εὐρυτανίας φρ. *καρφιά ἔς τὰ μάτια του* ἥτοι εἶθε νὰ πάθῃ κακόν τι, εἶθε νὰ τοῦ ἐξορχηθοῦν οἱ ὀφθαλμοί. Πρόσθετες δ' ὅτι καὶ ἐν Μεγίστῳ νῦν, πρὸς ἀποτροπὴν τῆς βασκανίας, καρφώνουσι βελόνῃ ἢ καρφίδα ἐπὶ τῶν ἐνδυμάτων τῶν παιδίων *A. Διαμαντάρα*, Γητέματα Καστελ- λόριζου ἐν Λαογρ. 4. 511.

⁸⁾ *Γ. Μέγα*, Παραδόσεις περὶ ἀσθενειῶν Λαογρ. 7. 518. Ἡ πράξις αὕτη σχετιστέα ἀναμφιβόλως καὶ μὲ τὴν εὐθύς ἀνωτέρω μνημονευθεῖσαν.

⁹⁾ Ἐν Διαβολοίταιφ Μεσσηνίας.

⁷⁾ Ἐν Ἡλείῳ. Ὅρα Λαογρ. 3. 176.

ἦτοι ἐξεθύμωσε ἢ αὐτὸν ἐκάρφωσε» δὲ «διάβολος»¹⁾ ἢ «εἶναι καρφώμενος»²⁾ ἦτοι εἶναι λιαν φιλάργυρος.

Ἀντιστρόφως δ' ἐνίοτε καρφώνουσι τὸν δαίμονα, τοῦτο δ' ἐν ἴσῳ ἐκλίπτωσιν αἱ δυσκολίαι, ἀτυχίαι ἢ καὶ ἔριδες, ἃς οὗτος προκαλεῖ ἢ ἵνα εὐρεθῇ ἀντικείμενόν τι τὴν ἀπώλειαν τοῦ ὁποίου πιστεύουσιν ὅτι αὐτὸς προκαλεῖ. Τὴν πράξιν ταύτην ὑπαινίσσονται αἱ φρ. «θὰ σὲ καρφώσω σὰν τὸ διάβολο» ἢ «θὰ σὲ καρφώσω, σατανᾶ», ὧν ἡ μὲν πρώτη λέγεται ὑπὸ τοῦ ἐν ψυχρῇ διεγέρσει διατελεσθέντος³⁾, ἡ δὲ δευτέρα ὑπὸ τοῦ ἀγανακτοῦντος, διότι κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν ἔργου τινὸς εὐρίσκει δυσκολίας⁴⁾.

Ἐν Βόλφ με ἐσβαίωσαν ὅτι ἢ σύζυγος φιλέριδος λαβοῦσα ἐν στιγμῇ ἀπεπιστίας καρφίον, ἐνέπηξεν αὐτὸ ἐπὶ τοῦ ἐδάφους εἰποῦσα «νά καρφώσω τὸ σατανᾶ νὰ ἤσυχάσω».

Ἐν Βαρινίτση τῆς Δωρίδος, ὅταν παῖς τις χάσῃ τι, καρφώνει τὸν προκαλέσαντα τὴν ἀπώλειαν δαίμονα, ἐμπηγνύων ἐπὶ τοῦ ἐδάφους πασσαλισκόν καὶ λέγων «μπήχνω, μπήχνω» ὅταν δ' ἐρωτηθῇ ὑπ' ἄλλου τί μπήχνεις; ἐνα (διαβολάκι, ἀπάντᾳ οὗτος ἢ νὰ τὸ βρῆς ἢ νὰ σκάσῃ) προσθέτει τότε ὁ ἐρωτήσας. Ἐκ τῆς αὐτῆς ἀντιλήψεως ὀρμώμενοι καὶ οἱ παῖδες Ἀναβρυτῆς τῆς Λακωνικῆς καρφώνουσι καρφίον ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, ὁσάκις χάνουσιν ἐν παιχιδίῳ. Ἐν Αἰδηψῷ τῆς Εὐβοίας ὅταν τις χάσῃ οἶνον ἢ ποτὶ ἀντικείμενόν, λ.χ. δακτυλίδιον, καρφώνει αἰχμηρὸν ξυλάριον ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, ὅταν δ' ἐρωτᾶται τί καρφώνει ἀπάντᾳ «καρφώνω τὸν τρισκατάρτο καὶ δὲν θὰ τὸν ξεκαρφώσω, ἃ δὲ βρῶ τὸ δακτυλίδι μου». Ἐν Ναυπακτῷ πολλάκις μετὰ τῶν παιδῶν γίνεται ὁ ἑξῆς διάλογος. Α. Καρφώνω — Β. Τί καρφώνεις; — Α.

¹⁾ Ἐν Ἡπειρῷ, Θεσσαλίᾳ, Γορτυνίᾳ Π. Παπαζαφειροπούλου, Περισυναγωγῆ σ. 435. Ἐν Κρήτῃ ἐπὶ τοῦ ἁγαν φιλαργύρου λέγουσιν ὅτι «ὁ διάβολος τοῦ πάτησε τὴ βούλλα» ἢ «ὁ διάβολος τὸν ἔχει βούλλωμένο» Π. Καλαϊτάκη, Κρητικαὶ προλήψεις Δ.Γ.Ε.Ε.2: 227. Κατὰ τὴν ἀμαρτωλῶν σωτηρίαν Ἀγαπίου Λάνδου τοῦ Κρητός (Μέρ. Α' κεφ. 9), ἀνοιγόντος τοῦ τάφου φιλαργύρου ἐφάνησαν ἐν αὐτῷ δύο δαίμονες φλωρὶ ἐπὶ τῆς καρδίας αὐτοῦ καρφώνοντες.

²⁾ Ἐν ταῖς περιφερείαις Μεσσηνίας, Ὀλυμπίας, Γορτυνίας, Ναυπακτίας καὶ Λεβαδείας. Ἐν Τετραπόλει τῆς Δωρίδος περὶ ἀνθρώπου φυλοργύρου λέγουσιν «αὐτὸς καρφώθηκε τὴν ἡμέραν».

³⁾ Ἡ φρ. συνήθεται ἐν τῷ χωρίῳ Ἀγγιλοθάτῳ Ἀνδανείας τῆς Μεσσηνίας.

⁴⁾ Ἐν Νέᾳ Ἐφέσῳ.

Ἐνα διάβολο. — Β. Γιατί; — Α. Μοῦ χάσε μιὰ δεκάρα. — Β. Καρφώσέ τον τὸν κερατᾶ. — Α. Ἐδῶ θὰ σ' ἔχω καρφωμένο ὡς ποῦ νὰ μοῦ τὴν εὐρης¹⁾.

Καὶ ἐν Βασσαρά δὲ τοῦ πρόφῃ δήμου Οἰνοῦντος τῆς Λακεδαίμονος πολλάκις οἱ μαθηταὶ καρφώνουσι τὸ διάτανο ἐμπηγνύοντες καρφίον ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, τοῦτο δ' ἵνα εὐρωσιν ἀπολεσθὲν μικροαντικείμενον²⁾.

Τέλος ἐν Σαλαμῖνι, πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπόν³⁾, καρφώνουσι καρφίον ἢ καρφίδα ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, τοίχου ἢ ξύλου.

Πλὴν τοῦ δαίμονος, ἐνιαχοῦ καρφώνουσι καὶ τὰ φαντάσματα ἢ δαιμονικά ὄντα (ἀερίκα) τὰ βλάβας εἰς τοὺς ἀνθρώπους προξενοῦντα.

Κατὰ τὸν Πουκεβίλ, ἐπὶ τῆς ἐποχῆς του, ἐκάρφωνον οἱ Ἕλληνες εἰς τὴν θύραν τῶν ἤλων φερέτρου πρὸς ἀπόκρουσιν τῶν φαντασμάτων⁴⁾.

Ἐν Μυκόνῳ, Κεφαλληνία καὶ Σωζοπόλει ὁ μικτωθεὶς που καὶ ἐπίθεσι τῶν νυκτερινῶν πνευμάτων φοβούμενος, τὰ καρφώνει χαρᾶσσαν με μαυρομάνικο μαχαίρι περὶ σταυρὸν κύκλον καὶ ἐντὸς αὐτοῦ ἐμπηγνύων τὴν μάχαιραν⁵⁾, ἐν Γκιουμουτζίνῃ δὲ τῆς Θράκης, ὅταν ἀρρωστήσῃ κἀνεὶς, ρίπτουν εἰς τὸ σταυροδρόμι, Τετάρτην καὶ Παρασκευὴν, τὴν νύκτα, ἅμα λαλήσῃ ὁ πρῶτος πετεινός, «μριθάρι, ζάχαρι καὶ ἐνα καρφί, γιὰ νὰ πιάσῃ καὶ νὰ καρφουθῇ ἐκείνου ποῦ ἔλαχι»⁶⁾.

Τέλος ἐν Καρπάθῳ ὁ σύζυγος εἰσερχόμενος νύκτωρ εἰς τὴν οἰκίαν λεχοῦς καρφώνει πᾶν ἐναέριον δαιμόνιον ἐμπηγνύων ὀπισθεν τῆς θύρας μαυρομάνικο μαχαίρι.

Καὶ εἶναι μὲν ἀληθές ὅτι ὁ σίδηρος καὶ τὰ λοιπὰ μέταλλα ἔχουσιν ἀποκρουστικὴν τῶν δαιμονίων δύναμιν, φρονῶ ὅμως ὅτι δὲν

¹⁾ Α. Κεραμοπούλου, Ὁ ἀποτυμπανισμὸς σ. 70.

²⁾ Ὅρα Μαλεθὸν, ἔτ. Β' φ. 10 σ. 4. Ἀλλαχοῦ, ὡς κατωτέρω θὰ ἴδωμεν, ὁ δαίμων δὲν καρφώνεται, ἀλλὰ δένεται διὰ τῆς καταδέσεως κόμβου ἐπιμανηλίου.

³⁾ Κατ' ἀνακοίνωσιν τοῦ συναδέλφου κ. Π. Φουρική.

⁴⁾ Rouqueni, Voyages dans la Grèce 4409.

⁵⁾ Κατ' ἀνακοίνωσιν τοῦ ἀοιδίου Γ. Σβορώνου. Τοῦτο γίνεται καὶ εἰς πολλὰς τῶν Κυκλάδων. Ἐν Σωζοπόλει ὁ καρφώνων ἐπιφωνεῖ Ἰσοῦς Χρῖστος νικά σὺ τὰ δαιμονικά. Γ. Μέγα, Παραδόσεις περὶ ἀσθενειῶν Λαογρ. 7. 495. Α. Παπαδοπούλου, Νεοελληνικὴ μάντεια Ἡμερολόγιον τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος 2. 154.

⁶⁾ Στ. Κυριακίδου, Δεισιδαίμονια καὶ δεισιδαίμονες συνήθειαι (ἐκ Γκιουμουλζίνης τῆς Θράκης) Λαογρ. 2. 410.

είναι, ίσως, άσχετον ειδικώς προς την καταπασσαλεύσιν τῶν Δριμῶν, τὸ ὅτι ἐν μὲν ταῖς Κυκλάσι αἱ γυναῖκες κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας τοῦ Αὐγούστου, ὁπότε εἶναι αἱ Δρίμες, προτοῦ νὰ πλύνουν θέτουσι καρφίον ἐντὸς τῆς σκάφης, ἐν Σινώπῃ δὲ τοῦ Πόντου οἱ ἀπὸ τῆς 1ης μέχρι 3ης Αὐγούστου λουόμενοι, πρὶν εἰσελθῶσιν εἰς τὴν θάλασσαν, ρίπτουσιν εἰς αὐτὴν καρφίον.

Σύνδεσμον τοῦ ἔθιμου τοῦ περισκοίνισμάτος καὶ τοῦ καρφώματος στοιχείου διαβλέπω ἐν τῇ παραδόσει, καθ' ἣν τὸ χωρίον, ἵνα ἀπαλλαγῇ τοῦ βλάπτοντος αὐτὸ στοιχείου, πρέπει νὰ βάλουνε σταυρωτὰ γῦρο ἔς τὸ χωρίον τέσσερα ἀπόρηγα περόνια καὶ νὰ δέσουνε τὴν κλωνὰ γῦρο, γῦρο, ἔς τὸ χωρίον ἀπάνου ἔς τὰ τέσσερα περόνια¹⁾.

Ἐπειδὴ δὲ οἱ νεότεροι Ἕλληνες πιστεύουσιν ὅτι ἐν τῇ δίνῃ τοῦ ἀνεμοστροβίλου οἰκοῦσι δαιμόνια ταυτὴν προκαλοῦντα, διὰ τοῦτο καρφώνουσι καὶ τὸν σίφωνα (τρούμπαν) πένταπλα ἢ σταυρὸν χαράσσοντες ἐπὶ τῆς πύρας ἢ τοῦ ἴστου τοῦ ταξιδεύοντος πλοίου²⁾, ἢ ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, ἂν ἐν ξηρᾷ εὐρισκῶνται³⁾ καὶ ἐν τῷ κέντρῳ τούτων μαυρομάνικο μαχαίρι ἐμπηγνύοντες.

Ἐν Θράκῃ καρφώνουσι καὶ τὴν χάλαζαν συμβολικῶς κινῶντες μαυρομάνικο μαχαίρι, ἐν Τρικάλαις δὲ τῆς Κορινθίας μαυρομάνικο μαχαίρι ἐπὶ τοῦ ἐδάφους ἐμπηγνύοντες καὶ τὰ ἐξῆς λέγοντες: «Μάννα καὶ δυχατέρα πηγαῖαν τὴν ἀχροπέλαγιά κ' ἀπάντησαν τὸ Χριστὸ καὶ τὴν Παναγιά στάθηκαν ἔτσι νὰ στάθῃ καὶ τὸ χαλάζι δῶ ἀπὸ τὰ ὄρη, δῶ ἀπὸ τὸν τόπον νὰ πάῃ ἔς τὰ ἄγρια βουνά, ὅπου πεινρὸς δὲ λαλεῖ, σκυλλὶ δὲ βαβίλει, παππᾶς δὲ λειτουργεῖ στώμεν καλῶς.»

¹⁾ Ν. Πολίτου, Παραδ. 1. 525. Γ. Μέγα, Παραδόσεις περὶ ἀσθενειῶν Λαογρ. 7. 518.

²⁾ Οὕτως εἰς τὰς Κυκλάδας, τὰ Κύθηρα, τὴν Κεφαλληνίαν καὶ ἄλλαχοῦ.

³⁾ Ἐν Οἰνούντι κατὰ τὴν ἐκκοπήν ἀνεμοστροβίλου χαράττουσιν ἐπὶ τοῦ ἐδάφους σταυρὸν διὰ μαχαίρας ἢ πελέκεως Φ. Κουκουλέ, Οἰνουντιακά σ. 117. Ἐν Κυθήροις τὸ κάρφωμα τοῦ μαχαίριου συνοδεύει καὶ ἡ ἐξῆς ἐπιρροὴ ἐκ τῆς ἀρχῆς τοῦ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγελίου εἰλημμένη: «Ὑνὰς εἶναι ὁ λόγος, καὶ ὁ λόγος εἶναι πρὸς τὸ Θεὸ καὶ ὁ Θεὸς εἶναι ὁ λόγος» (Ι. Φωτίου, Ἐπιφθαι καὶ κατὰδεσμοὶ Λαογρ. 458). Καὶ ἐν Κερασσόντι δὲ ἐνεκλήφαντος σίφωνα, κινῶσιν συμβολικῶς μαχαίραν, λέγοντες: «Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεὸν καὶ Θεὸς ἦν ὁ λόγος» ἢ «Ἀναστήτω ὁ Θεὸς καὶ διασκορπισθῆτωσάν οἱ ἐχθροὶ αὐτοῦ καὶ φηγέτωσάν ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ οἱ μισοῦντες αὐτόν» (Α. Παπαδοπούλου, Νεοελληνικὴ μαντεία Ἡμερολόγιον τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος 2. 155).

Ἄλλὰ καὶ τὴν ἀστραπὴν καρφώνουσιν ἐν Αἰτωλίᾳ ἐμπηγνύοντες πέλεκυν ἢ μάχαιραν ἐπὶ τοῦ ἐδάφους¹⁾.

Οὐ μόνον δὲ τάνωτέρω, ἀλλὰ καὶ τὸ κακὸ συναπάντημα συνηθίζουσιν οἱ νεότεροι Ἕλληνες νὰ καταπασσαλεύωσι, τὸ ὅποιον, κατὰ τὴν ἀντίληψιν τῶν, πρὸ πάντων ἀντιπροσωπεύει ὁ ἱερεὺς. Ὅταν λοιπὸν εἰς κυνήγιον ἢ μακρὰν πορείαν πορεύονται ἢ καὶ ἀπλῶς ἐξέρχονται τοῦ οἴκου καὶ συναντήσωσιν ἱερέα, ρίπτουσιν ἐνιαχοῦ καρφίδα κατὰ γῆς, ἵνα ἐξουδετερώσωσι τὴν ἐκ τοῦ κακοῦ ἐνοδίου συμβόλου ἐπήρειαν²⁾.

Ἄλλὰ καὶ ἡ ἀστοχία ἐν κυνηγίῳ, ἥτις εἶναι ἀποτέλεσμα κακοῦ ἐνοδίου συμβόλου, δὲν μένει ξένη τοῦ κύκλου τῶν καταπασσαλεύσεων. Ἐν Οἰνούντι τοῦλάχιστον, ἵνα εὐδωθῇ τὸ τέως ἀστοχοῦν κυνήγιον, λαμβάνει ὁ κυνηγὸς αἰχμηρὸν ξύλον καὶ, ἐμπηγνύων αὐτὸ εἰς τὴν γῆν, λέγει:

καρφώνω τὴν ἀναποδιὰ καὶ τὴν ἀναμουτζωμάρα
καὶ ὄγιος μᾶς ἀπάντησε γὰρ τοῦ γαμῶ τῆ μάννα³⁾.

Ὅτι τὸ ἔθιμον τοῦτο θὰ ἦτο ἐν χρήσει καὶ κατὰ τὸν ΙΕ' αἰῶνα, ἤκασα ἀνωτέρω ἐκ χωρίου Ἰωσήφ τοῦ Βρυννίου, ἐνθα γίνεται λόγος περὶ «ἐπιφθῶν ἐπὶ κυνηγεσίῳν ἐπιτυχία», πιστεύω δ' ὅτι ὁ ἀναγνώστης, κατόπιν τῶν ἀνωτέρω, πιθανὴν θὰ εὐρίσκη τὴν εἰκασίαν μου ἐκείνην.

Ἐλθωμεν νῦν ἐπὶ τὸ κάρφωμα τῶν ἀσθενειῶν.

Ἐν Λεμεσῷ τῆς Κύπρου, ἅμα σεληνιασθῇ τις καὶ πέση, εὐθὺς ἐμπηγνύουσιν εἰς τὴν γῆν παρὰ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ «μαχαίριον τρικάρφον⁴⁾ μαυρομάνικον»⁵⁾, ἐξάγοντες δ' ἔπειτα αὐτὸ καὶ ἀνασκάπτον-

¹⁾ Δ. Δουκοπούλου, Σύμμεικτα Αἰτωλικά Λαογρ. 8. 39.

²⁾ Πολλαχοῦ ἀντι κάρφωματος ἐπὶ ὁμοίας περιπτώσεως, ὡς θὰ λεχθῇ κατωτέρω, γίνεται κατάδεσμος.

³⁾ Φ. Κουκουλέ, Οἰνουντιακά σ. 127.

⁴⁾ Τὸ μαχαίριον τὸ πρὸς ἀποτροπὴν ἀσθενειῶν ἢ πονηρῶν πνευμάτων ἀντικαθιστᾷ τὴν τοὺς δαίμονας ἀποδιώκουσαν σπάθην (Pradel, Ἐνθ' ἀν. 130), εἶναι δὲ συνηθέστατον παρ' ἡμῖν ἐν ἐξορκισμοῖς καὶ ἄλλαις μαγικαῖς πράξεσι, μάλιστα ὅταν ἔχη μελαιναν λαβὴν (μαυρομάνικο). Οὕτω μὲ τὸ μαυρομάνικο μαχαίρι ἀποτρέπουσι τὸν σίφωνα, τὴν χάλαζαν, ἐξορκίζουσι τὴν βασκανίαν, καταπασσαλεύουσι τὴν γαστέρα (στερίωσιν), ἐξορκίζουσι τὸ ἀνεμοπύρωμα (ἐν Μοσχονησίῳ) τὰς πληγὰς καθ' ὅλου (Ἀθήναι) τὸ δῆγμα τοῦ ὄφους (Αἰτωλία) κτλ. Ὅρα καὶ Α. Παπαδοπούλου, Νεοελληνικὴ μαντεία Ἡμερολόγιον τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος 2. 154-155 καὶ Γ. Μέγα, Παραδόσεις περὶ ἀσθενειῶν Λαογρ. 7. 495.

⁵⁾ Τὸ ἔθιμον τῆς καθηλώσεως νόσον ἦτο συνηθέστατον ἐν Ρώμῃ, ἐνθα πρὸς

τες εις ὃ μέρος εἶχεν ἐμπαγῆ εὐρίσκουσιν, ὡς πιστεύουσι, τρεῖς μικροὺς ἄνθρακας, οὓς καὶ διαλύοντες ἐντὸς ὕδατος παρέχουσι πρὸς πόσιν εἰς τὸν παθόντα ¹⁾).

Ἐν Λιγουριῶ τῆς Ἀργολίδος εἰς τὸ μέρος ἔνθα πίπτει ὁ σεληνιασθεὶς χαράσσοι σταυρὸν μὲ μαυρομάτικο μαχαίρι καὶ ἐπ' αὐτοῦ καρφώνουσι ἄβαλτο. (= ἀμεταχείριστον) καρφί, παρέχουσι δ' εἰς τὸν πάσχοντα ἐντὸς ὕδατος ἀναλελυμένον ἀνθράκιον εὐρισκόμενον, ὡς πιστεύουσιν, ἐν ᾧ τόπῳ ἔπεσεν οὗτος ἢ καὶ χῶμα ἐκ τοῦ ἰδίου μέρους εἰλημμένον ²⁾).

Ἐν Λάστα τῆς Πορτυνίας ³⁾ ἄλλοτε ἐκαρφώνετο ἡ θέρμη κατὰ τὸν ἑξῆς τρόπον ὁ θερμαινόμενος ἤνοιγε τὴν παλάμην ἐπὶ τοῦ κορμιοῦ δένδρου, ὃ δὲ μαγγανευτῆς ἐκάρφωνε μεταξὺ τοῦ λιχανοῦ καὶ μέσου, μέσου καὶ παραμέσου καὶ παραμέσου καὶ μικροῦ «τρία καρφιά ἀφόρηα» ἤτοι καινουργῆ. Καθ' ὃν χρόνον ἐγένετο τὸ κάρφωμα, ὁ πάσχων ἤρώτα τὸν καρφώνοντα. «Τί καρφώνεις αὐτοῦ; — Θέρμες καρφώνω» ἀπήντα οὗτος, οὕτω δ' ἐπήρχετο καὶ ἡ ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τῆς νόσου, κατὰ τὰς δημώδεις προλήψεις.

Ἐν τῶν ἀσθενειῶν τέλος τὰ χελώνια «καρφώνουν ἰς τὴν σουκέα» ἐν Κερκύρα ἐπὶ ἑννέα ὑστερόπεφτα ⁴⁾, τρεῖς καθ' ἑκάστην Πέμπτην τὰ ἑξῆς κατὰ τὴν καθήλωσιν ἐπιλέγοντες.

Ἄγιοι Ἀνάργυροι τοῦ Χριστοῦ, πρῶτοι γιατροὶ τοῦ κόσμου,
ποῦ ἐγιατρεύατε πολλοὺς, γιατρεῦτε καὶ τὸν δεῖνα.
Τί καρφώνεις αὐτοῦ; Καρφώνω τὰ χελώνια, τὰ θηλυκά, τὰ σε-

ἀποφυγὴν λοιμοῦ ἐκάρφωνον καρφίον εἰς τὴν cellam Jovis (T. Linné, 7. 3, 8. 18) ἐπ' ἴσης δὲ συνήθως εἰδικῶς καὶ ἡ τῆς ἐπιληψίας καθήλωσις, περὶ ἧς τὰ ἑξῆς λέγει ὁ Πλίνιος (N.H. 28. 63) clavum ferreum defigere in quo loco primum caput fixerit corruiens morbo comitiali absolutorium ejus mali dicitur. Παρ' ἡμῖν κατὰ τὴν μεταγενεστέρην ἐποχὴν ἐπιστεύετο ὅτι ἦλος ἐκ σταυροθέντος ἢ ἐκ πλοίου ναυαγήσαντος ληφθεὶς ἐχρησίμευεν ὡς φυλακτήριον κατὰ τῆς ἐπιληψίας Ἀλέξ. Τραλλ. 1. 15 σ. 18 ὄρα καὶ σ. 571, ὡς μέσον δὲ θεραπείας ἢ ἐπὶ ἑπτὰ ἑβδομάδας περιδεῖσι περὶ τὸν βραχίονα τοῦ πάσχοντος ὀθονίου ἐκ ναυαγήσαντος πλοίου. Ἐνθ. ἄν.

¹⁾ Σ. Φαρμακίδου, Ὁ σεληνιασμός Λαογρ. 3. 507.

²⁾ Χρ. Γιαμαλίδου, Προλήψεις καὶ δοξασῖαι ἐν Λιγουριῶ Ἀργολίδος Λαογρ. 5. 646-7.

³⁾ Κατ' ἀνακοίνωσιν Ν. Λάσκαρη.

⁴⁾ Ὑστερόπεφτα λέγονται αἱ τελευταῖαι Πέμπται τοῦ μηνὸς καὶ τῆς σελήνης.

νικά, τὰ νεροχέλωνα, τὰ ποτιστικά, τὰ ἀναραιδικά ¹⁾, ἐν Βιθυνίᾳ δὲ τὴν νταλάκαν (ὑδρωπιάσιον) ἐπὶ οἰουδήποτε δένδρου, ὡς ἑξῆς ὁ γητεύων χαράσσει ἐπ' αὐτοῦ διὰ μαχαίρας τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ, ἐρωτώμενος δ' ὑπὸ τοῦ πάσχοντος «τί κόθεις;» ἀπαντᾷ «τὴν νταλάκα σου κόθω» ²⁾.

Ἐν Κερκύρα ἐπ' ἴσης καρφώνουσι καὶ τὴν σπλήνα, ὡς ἑξῆς ὁ ἐξορκίζων λαμβάνει ἐν σπληνόφυλλον ³⁾ καὶ θέτων αὐτὸ ἐπὶ τοῦ ποδὸς τοῦ πάσχοντος ἀρχίζει νὰ τὸ κόθῃ. «Τί κόθεις αὐτοῦ; τὸν ἐρωτᾷ τότε ὁ πάσχων καὶ ἐκείνος ἀπαντᾷ Τὴ σπληνὰ σου, τὸ σπληνοστόμαχό σου, τὴ θέρμη σου, τὸ κρῦο σου, τὸ ἑβδομηπταδὺ ἀρρώστιες τοῦ κορμιοῦ σου». Ἀφ' οὗ τοῦτο τετρακίς ἐπαναληφθῆ, λαμβάνει πάλιν ὁ ἐξορκίζων καλάμιον καὶ κόπτων ἐξ αὐτοῦ δώδεκα καλάμπροκες, αἱ ὁποῖαι ἀντιπροσωπεύουσι, κατὰ τὰς δημώδεις προλήψεις, τοὺς δώδεκα Ἀποστόλους, ἀρχίζει νὰ καρφώνῃ ἐπὶ τοῦ φύλλου λέγων: «Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεὸν καὶ ὁ Θεὸς ἦν ὁ λόγος. Ἄγιοι Ἀνάργυροι τοῦ Χριστοῦ, πρῶτοι γιατροὶ τοῦ κόσμου, ὅπου ἐγιατρεύατε πολλοὺς, γιατρεῦτε καὶ τὸν δεῖνα». «Τί καρφώνεις αὐτοῦ; ἐρωτᾷ πάλιν ὁ πάσχων, καὶ ὁ ἐξορκιστῆς ἀπαντᾷ Τὴ σπληνὰ σου, τὸ σπληνοστόμαχό σου, τὴ θέρμη σου, τὸ κρῦο σου, τοῖς ἑβδομηπταδὺ ἀρρώστιες τοῦ κορμιοῦ σου». Ἀφ' οὗ ταῦτα λεχθῶσι δωδεκάκις, ἀναρτῶσί που τὸ σπληνόφυλλον μετὰ τῶν ἐπ' αὐτοῦ πασσαλίσκων καί, ἂν μὲν ἡ ἀσθένεια τοῦ πάσχοντος εἶναι νερήσια, πιστεύουσιν ὅτι θ' ἀναβλαστήσῃ τὸ φύλλον, ἂν δὲ ξερική, θὰ μαρανθῆ ⁴⁾.

Τὸ κάρφωμα τῆς σπλήνας ἐν Κύπρῳ γίνεται ὡς ἑξῆς.

Ὁ γητεύτης λαμβάνει φύλλον φραγοσσυκῆς, ἐφ' οὗ ἐμπήγει τεσσαράκοντα μικρὰ ξύλινα καρφιά, εἰς ἑκάστον δὲ κάρφωμα λέγει «Εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος καρφώνω τὴ σπληνὰν τοῦ δεῖνος, νὰ μαράνη, νὰ ξεράνη, εἰς τὸν τόπον τῆς νὰ πάη». Τὸ ἐξορκιον ἐπαναλαμβάνεται τεσσαρακοντάκις. Μετὰ ταῦτα

¹⁾ Ἡ ἐξορκίστρια, μετὰ τὴν τρίτην φορὰν, ρίπτει ὀπισθὲν τῆς τὴν πέτραν μετὰ τὴν ὀπίαν ἐκάρφωνε τὰ καρφιά. Σπ. Καβάσινα, Λαογραφικὰ σύλλεκτα ἐκ Νυμφῶν Κερκύρας Λαογρ. 2. 647.

²⁾ Γ. Μέγα, Παραδόσεις περὶ ἀσθενειῶν Λαογρ. 7. 516.

³⁾ Ἦτοι φύλλον φραγοσσυκῆς.

⁴⁾ Σπ. Καβάσινα, Ἐνθ' ἄν. 2. 651.

ἀναρτᾶται τὸ φύλλον εἰς τὴν ἀνάκαπνην (καπνοδόχην), εἰς τόσην ἀπ' αὐτῆς ἀπόστασιν, ὥστε νὰ μὴν τὸ φθάνουν αἱ φλόγες παρὰ μόνον ὁ καπνὸς καὶ μένη οὕτως ἐξηρητημένον ἕως ἔθου μαρανθῆ καὶ τελείως ξηρανθῆ, ὁπότε καὶ πᾶναι ἢ οἰδησις τῆς σπληνός¹⁾.

Ἐν Σαλτικίῳ τῆς περιοχῆς Διδυμοτείχου καρφώνουσι καὶ τοὺς δοθηίνας ὡς ἐξῆς κατασκευάζουσι νύκτωρ καὶ σιγῶντες καρφί ἄβροχο, μὴ σβεσθὲν δῆλα δὴ ἐντὸς ὕδατος, τοῦτο δὲ δίδουσι εἰς τὸν πάσχοντα, ὅστις, ἐρχόμενος, τὸ καρφῶνει ἐπὶ δένδρον, ἀκριβῶς εἰς ὁ σημεῖον φθάνει τὸ ἄκρον τῆς κεφαλῆς του, ἔπειτα δ' ἀπέρχεται, ἀφ' οὗ διασκορπίση ἀραβόσιτον ἢ βαμβυκάσπορον καὶ εἴπη «ὄπουτι φντρῶσ' ἀπτό, τότε νὰ φντρῶσ' κὶ τὰ λουθνάρια».

Ἐν Κουρουτζί τῆς αὐτῆς περιφερείας ὁ πάσχων ἐκ δοθηϊνῶν ἀνοίγει ἕνα ἐξ αὐτῶν μὲ ἀφόρητο καρφί, τοῦτο δὲ ὑπὸ τοῦ πύου μεμολυσμένον καρφῶνει ἐπὶ ξηροῦ κορμοῦ δένδρου λέγων «ἄντα βγάλ' αὐτὸ τὸ γδούπ' (=ξηρὸς κορμὸς, κούτσουρο) φυλλίτσια (=φυλλάρια) τότε νὰ βγοῦν κὶ τὰ τυφλικόλ' κα κείνα»²⁾.

Καὶ τοῦ ὄψεως δὲ τὸ δῆγμα ἔν Αἰτωλίᾳ καρφώνουσι, τρεῖς πτύοντες, τρεῖς φυσῶντες καὶ μαυρομάνικο μαχαίρι ἐμπηγνύοντες, καθ' ὄν χρόνον τὸ ἐξῆς ἐξόρκιον ἀπαγγέλουσιν:

ὄσον μάρκους τοῦ φιδιοῦ
τόσου σ' ἀγαποῦ κὶ ἰγού³⁾.

Κατωτέρω θὰ ἴδωμεν ὅτι ἐνιαχοῦ ἀποδένουσι καὶ τὸν θάνατον πρὸς τὸ κάρφωμα τούτου ἴσως νὰ μὴ εἶναι ἄσχετον αἰ.) ὅτι ἐν Μυριοφύτῳ, Κουρουτζίῳ καὶ Καλαμισίῳ τῆς Ἄν. Θράκης, μετὰ τὴν ἐκφορὰν τοῦ νεκροῦ, θέτουσι καρφίον ἐπὶ τοῦ τόπου ἐφ' οὗ οὗτος ἐξέπνευσεν⁴⁾ β.) ὅτι ἐν Μακεδονίᾳ ἄλλοτε, προκειμένου ψυχορραγοῦντος, ἐκάρφωνον τοὺς μανδάλους τῶν θυρῶν, ἵνα οὗτος ταχέως ἀποθάνῃ⁵⁾ καὶ γ.) ὅτι ἐν τῇ περιφερείᾳ τῆς Ἀδριανουπόλεως, ἀφ' οὗ

¹⁾ Κατ' ἀνακοίνωσιν τοῦ Σ. Φαρμακίδου. Ἐν Ἐρμούπολει πρὸς θεραπείαν τῆς σπληνός ἐπιθέτουσιν ἐψηθὲν φύλλον φραγσοσκῆς, ἐφ' ὅσον τοῦτο εἶναι θερμόν.

²⁾ Γ. Μέγα, Παραδόσεις περὶ ἀσθενειῶν Λαογρ. 7. 516.

³⁾ Δ. Λουκοπούλου, Αἰτωλικαὶ ἐπιφθαι Λαογρ. 4. 37. Τὸ μαχαίρι ἀποσπᾶσιν τῆς θέσεώς του τὴν ἐπομένην τοῦ γητέματος.

⁴⁾ Ἐν Κουρουτζίῳ ὁ ἦλος οὗτος καλύπτεται μὲ χῶμα Γ. Μέγα, Παραδόσεις περὶ ἀσθενειῶν Λαογρ. 7. 518.

⁵⁾ Χ. Μεγδάνου, Λύχνος τοῦ Διογένους σ. 273.

σφάξουσιν ὄρνιθα, ἵνα ταχέως ἐκπνεύσῃ, ἐμπηγνύουσι μάχαιραν εἰς τὴν γῆν.

Οὐχὶ δὲ μόνον ἀνθρώπων, ἀλλὰ καὶ ζῴων νόσοι καρφώνονται παρ' ἡμῖν. Ἐν Ἐμπάρῳ π. χ. τῆς Α. Κρήτης ἄλλοτε ἐκάρφωνον τὸν φλέμονα τῶν ὀζῶ, τὴν φλόγωσιν δῆλα δὴ τοῦ πνεύμονος, ἥπατος καὶ σπληνός τῶν αἰγοπροβάτων μὲ ἐννέα αἰχμηροὺς πασσαλίσκους ἀποκοπέντας ἀπὸ ἐπτακόνδυλον κάλαμον μὲ μαυρομάνικο μαχαίρι, ὡς δεικνύει τὸ σχετικὸν ἐξόρκιον, ἔχον ὄδε:

Ἄϊ Μάμας κλαίει καὶ θρηνᾶται,

τοῦ Θεοῦ παραπονᾶται.

Ἄγγελος τὸν ἐρωτᾷ

εἰδὰ χεῖς, αἶ Μάμα, καὶ κλαίεις καὶ θρηνᾶσαι,

τοῦ Θεοῦ παραπονᾶσαι;

Ἀποῦ χα χίλια πρόβατα καὶ πεντακόσια γίδια

καὶ πῆὰ τα κάτω 'ς τὸ γιאלό, 'ς τὸ περιγιάλι

νὰ φάνε βοτρυλί νὰ χορτάσουνε

καὶ τὴ ἀρίχα ὄως ν' ἀλλάξουνε,

κὶ ἐκεῖνα φάγα καὶ ψοφήσανε.

Κοδὸ δὲν εὐρέθηκε ἄνθρωπος

βαφτισμένος, μυρωμένος,

τοῦ Θεοῦ παραδομένος,

νὰ πιάσῃ μὲ μαυρομάνικο μαχαίρι

νὰ κόψῃ ἐπτακόνδυλο καλάμι

νὰ κάμῃ ἐννέα πείρους,

νὰ καρφώσῃ τοῦ δούλου τοῦ θεοῦ τῶν ὀζῶ τὸ φλέμονα,

τὸν ἄσπρο, τὸ μαῦρο, τὴ σπλῆνα, τὸ σκῶτι,

'ς τὴν καρδιά, 'ς τὸ ἀφτι

καὶ τὸ κάθε κακὸ

νὰ λείψ' ἀπὸ τοῦ δούλου τοῦ θεοῦ τῶν ὀζῶ¹⁾.

Καὶ ἐν Λιγουριῶ δὲ τῆς Ἀργολίδος²⁾, ὅταν τὰ πρόβατα παθαίνουν ἀπὸ λάβωμα, ὁ βοσκὸς «πρέπει νὰ σφάξῃ ἕνα, ἀλλὰ νὰ μὴν τὸ φάγῃ, παρὰ νὰ πάρῃ τὴν σπλῆνά του, νὰ τὴν καρφώσῃ μ' ἕνα ἄβαλο καρφί εἰς ἕνα σταυροδρόμι καὶ νὰ μὴν περάσῃ πλέον ἀπὸ κεί τὰ πρόβατά του».

¹⁾ Α. Ζερβάκι, Γηθειὲς ἐξ Ἐμπάρου Λαογρ. 4. 517/18.

²⁾ Χρ. Γιαμαλίδου, Προλήψεις καὶ δοξασαίαι ἐν Λιγουριῶ Ἀργολίδος Λαογρ. 5. 647.

Ἐν Λακωνικῇ τέλος καρφώνουσι καὶ τὴν Μόραν, ἦτοι τὸν Ἐφιάλτην, καὶ δὴ κατὰ τὸν ἕξῃς τρόπον. Καθ' ὃν χρόνον ὁ ἱερουργῶν ἱερεὺς λέγει τὰς θύρας, τὰς θύρας, ἐν σοφίᾳ πρόσχωμεν, ὁ πάσχω ἀναφωνεῖ «ἐγὼ καρφώνω τῆ στίβλα».

Ἐνταῦθα ἐπιθυμῶνὰ εἶπω δύο λέξεις περὶ τῆς φρ. «καρφώνω τὰ ζῶα»¹⁾. Ἡ φρ. αὕτη ἐθεωρήθη ὅτι κεῖται ἐκ παρανόησεως τοῦ καρφώματος τῶν νόσων τῶν ζῴων²⁾, εἶναι ἐν τούτοις στερεότυπος λεγομένη κατὰ βραχυλογίαν ἀντὶ τοῦ προφυλάσσω τὰ αἰγοπροβάτα καρφώνων τὴν ἀσθένειαν αὐτῶν ἢ τὰ ζῶα τὰ βλάπτοντα αὐτά. Οἱ μεσαιωνικοὶ ἔλεγον «ἀποδένω διὰ τὰ ζῶα», ἢ φράσις δ' αὕτη εἶναι ἢ διάμεσος μεταξὺ τῆς ἀρχικῆς καὶ τῆς σημερινῆς. Πβ. τὰ ἐκ Νομοκάνονος³⁾. «Ὁ γόης καὶ ὁ μάγος καὶ ὁ μάντις ὁποῦ χύνει κερὶ ἢ μολύβι καὶ μαντεύει ἢ ἀστρονομεῖ ἢ ἀποδένει ἀνδρόγυνα εἰς τὸ μὴ μίγνυσθαι ἢ ἀποδένει ζῶα νὰ μὴν τὰ φάγη ὁ λύκος. . . Ἐκεῖνοι δὲ ὁποῦ ὑπαγαίνουσι εἰς τοὺς μάντις καὶ μαντεύονται ἢ ἀστρονομοῦνται ἢ ἀποδένουσι διὰ τὰ ζῶα νὰ μὴν τὰ φάγη ὁ λύκος. . . καὶ πρόσθετος ὅτι καὶ νῦν ἐν Κρήτῃ δένω τὰρνια σημαίνει καταδένω τὰ ἀρπακτικὰ ὄρνεα καὶ τοὺς ἀγρίους αἰλούρους, ἵνα μὴ φάγωσι τὰρνια.

Πλὴν τῶν ἀνθρώπων καὶ προσωποποιουμένων ὄντων (δαίμονος, ἀσθενειῶν) οἱ νεώτεροι Ἕλληνες καρφώνουσι καὶ ζῶα. Ἐν τοῖς ὄρεινοις δήμοις φέρ' εἰπεῖν τῆς Ζακύνθου, ὡς πληροφορεῖ ὁ κ. Α. Ζώης, ὁ φθονῶν τινα διὰ τὴν κυνηγετικὴν ἱκανότητα τοῦ κυνός του, καρφώνει τὸ ζῶον τοῦτο, καθ' ὃν χρόνον κυνηγεῖ, μάλιστα λαγῶν, πάσσαλον ἐμπηγνύων ἐπὶ τοῦ ἐδάφους καὶ τὸν διάβολον κατὰ τὴν στιγμήν τοῦ καρφώματος ἐπικαλούμενος. Ἐννοεῖται δ' ὅτι τὸ κάρφωμα ὡς ἀποτέλεσμα ἔχει τὴν πλήρη ἀνικανότητα τοῦ κυνός περὶ τὸ κυνηγεῖν⁴⁾.

¹⁾ Καρφώνουσι τὰ ζῶα αὐτῶν εἰς τὸ νὰ μὴ ἀποθάνωσι. Ν. Πολίτου. Ἐν κεφάλαιον Νομοκάνονος Λαογρ. 3. 388.

²⁾ Α. Κεραμοπούλου, Ὁ ἀποτυμπανισμὸς σ. 73.

³⁾ Χ. Ἰστορ. Ἐθν. Ἐταιρ. 208 φ. 158β.

⁴⁾ Ἡ καταλασάλευσις κυνῶν δὲν ἦτο ἀγνωστος καὶ κατὰ τοὺς Ρωμαίους χρόνους, ἐξ ὧν ἔχομεν καρφίον μετὰ τὴν ἕξῃς ἐπιγραφὴν cane (canes tui) ne appetant rura. . . in cortem nostram non intrent, pecora nostra non tangant et asinos nostros non molestant. Ο. Jahn, Ἐνθ' ἀν. 108. Περὶ τῆς καταδέσεως κυνῶν, ἣτις νῦν εἶναι συνηθεστέρα τῆς καθηλώσεως, δεῖα τὸ ἐπόμενον κεφάλαιον.

Ἐν Κύπρῳ καρφοδένουσι¹⁾ τὸ ἀλούπιν (ἀλώπεκα) καὶ δὴ ὡς ἕξῃς. Ὁ μαγγανευτὴς λαμβάνων λινὴν κλωστήν καὶ καρφὴν μονόπυρον στρέφεται πρὸς ἀνατολὰς καὶ καρφώνων τὸ καρφίον λέγει τὸ ἕξῃς ἐξόρκιον, τὸ δικιάολε ἐπιφωνῶν, ὁσάκις τὴν λέξιν δὴννω ἀπαγγέλλει²⁾. «Εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς τῶν τοῦ υἱοῦ τῶν τοῦ αἵτου πνεύματος, ἀμήν. Δὴννω ἀλουπὸν ἀρσενικὸν τῶν θηλυκόν, δὴννω τῶν τὰ δόνκια του, δὴννω τὲς ἐνενηνταεννιά βλέες τοῦ λαιμοῦ του, τὲς ἐνενηνταεννιά τῶν ποδιῶν του, τὲς ἐνενηνταεννιά τῶν σερκῶν του, τὲς ἐνενηνταεννιά τῆς ράσῃς του, τὲς ἐνενηνταεννιά τῶν ἀμμαδικῶν του. Νὰ πάη εἰς τὸ ὄρος νὰ φάγη ξύλόν δέντρον ἀκαρπον, τῶν τὰ πρόβατα τοῦ δεῖνα νὰ μὴν τὰ πειράζη. Εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς τῶν τοῦ υἱοῦ τῶν τοῦ αἵτου πνεύματος ἀμήν». Καὶ ἡ κατὰ τὸ λύσιμον δ' ἀνδρογύνου ἐν Κύπρῳ λεγομένη ἐπὶ τὴν ἢ ἐκ τοῦ Κυπριαναρίου εἰλημμένη «λύσον τὸν δοῦλον τοῦ Θεοῦ δεῖνα καὶ τὰ κτήνη του ἀπὸ δήματος καὶ κρατήματος»³⁾ φανερώνει ὅτι ὄντως εἰς κάρφωμα ὑπόκειται τὰ ζῶα. Ἄν δ' εἰς τὸ κάρφωμα ζῴων ὑπάγεται, ὡς πιστεύουσιν οἱ Κρήτες, καὶ τὸ δέσιμον τῶν αἰγοπροβάτων, ἢ διὰ τεμαχίου δὴλα δὴ ὁστοῦ λαγωῦ, ἰχθύος ἢ πέρδικος καταπερόνησις τοῦ μηροῦ κριῶν καὶ αἰγοπροβάτων, ἵνα μὴ ταῦτα συλλαμβάνωνται ὑπὸ τῶν ζοφοκλεπτῶν, πολὺ ἀμφιβάλλω. Ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ πρέπει νὰ διῖδη τις μᾶλλον τῶν κλεπτῶν κάρφωμα⁴⁾.

Ἐν τῷ χωρίῳ τῆς Γορτυνίας Ἰμβραήμ φαίνεται ὅτι καρφώνουσι καὶ τὴν κατὰ τὰς ἐπιχειρήσεις ἐπιτυχίαν, ἀν κρίνη τις ἐκ τῆς συνήθους αὐτόθι φράσεως «αὐτόνε τὸν ἔχουσε καρφωμένο καὶ δὲ βλέπει Θεοῦ πρόσσωπο».

Ἐν Σαλαμίνι, ἵνα βλάψωσι τινα, ἐμπηγνύουσι πολλάκις ἧλους μέχρι τῆς ἐντεριώνης τῶν δένδρων αὐτοῦ, τὰ ὁποῖα καὶ μαραίνονται. Τοῦτο βέβαια δὲν πρέπει νὰ θεωρηθῇ κάρφωμα, ὑφ' ἣν ἡμεῖς ἐννοοῦμεν ἔννοιαν, φράσεις ὅμως τινὲς λεγόμεναι νῦν ὑποδηλοῦσιν ὅτι δὲν ἦσαν καὶ τὰ δένδρα καὶ οἱ καρποὶ αὐτῶν ἀπαλλαγμένοι τῆς

¹⁾ Καρφόδεμα λέγεται ὁ τρόπος ἐκεῖνος τοῦ καταδέσμου, καθ' ὃν γίνεται συγχρόνως κάρφωμα καὶ ἀπόδεσμος.

²⁾ Στ. Κυριακίδου, Κυπριακαὶ ἐπὶ φῶδες Λαογρ. 6. 610.

³⁾ Κ. Βελεφάντου, Κυπριανάριον σ. 23.

⁴⁾ Ὅρα Γ. Καλαϊδάκη, Κρητικαὶ προλήψεις Δ.Ι.Ε.Ε. 2.334. Ἐπιθὶ καὶ ὅσα λέγονται κατωτέρω περὶ καταδέσμου τοῦ λύκου.

τοιαύτης μαγείας. Δὲν ἄγουσιν ἄρα εἰς τὴν σκέψιν ταύτην τὸ ὅτι νῦν ἐν Ρόδῳ *καρφωμένα σῦκα* λέγοντα τὰ μαραμμένα καὶ κακοτυγήσαντα ¹⁾, «*καρφωμένες ἐλιές*» ἐν Κύπρῳ αἱ σκοληκίθρωτοι ἐλαῖαι ²⁾, καθ' ὅλου δὲ *καρφωμένοι καρποὶ* οἱ ὑπὸ σκοληκιάσεως παθόντες ³⁾;

Ἴνα ὁ καταπασσαλεύων βλάβη περισσότερον καὶ ταχύτερον τὸν μισούμενον, ἀνάγκη εἶναι τὰ *περίεργα* αὐτοῦ, ὡς ἔλεγον οἱ Βυζαντινοί, τὰ τῆς μαγείας δηλαδὴ μέσα, ἢ νὰ θέσῃ εἰς μέρος ὅπερ θὰ εἶναι πολὺ πλησίον τοῦ ἐπηρεαζομένου, τὸ ὁποῖον, εἰ δυνατόν, θὰ διασκελίσῃ οὗτος, ἢ καὶ νὰ ρίψῃ εἰς τόπον ὅπου ποτὲ δὲν θὰ εὐρεθῶν, ἵνα οὕτως ἄλλοις ἐσαι μείνη ἢ καταπασσάλευσις. Συνηθίζουσι λοιπὸν σήμερον νὰ καταθάπτωσι τὰς πλαγγόνας ὑπὸ τὸν οὐδὸν τῆς θύρας (Ἀθήναι ⁴⁾, Σαλαμίς) ἢ ἐν τῇ αὐτῇ τῆς οἰκίας (Σαλαμίς) ⁵⁾ ἢ καὶ κατὰ τὸ κάτω μέρος τῆς κλίμακος (Μήλος-Πάτραι) ἢ καὶ νὰ ρίπτωσιν, ὡς καὶ κατὰ τοὺς μεσαιωνικοὺς χρόνους, εἰς σκοτεινὴν γωνίαν τῆς οἰκίας (Ζάκυνθος, Κωνσταντινούπολις) ἢ κάτωθεν τῆς κλίνης ⁶⁾ ἢ εἰς φρέατα ἢ τὴν θάλασσαν, ὡς συμβαίνει ἐν Ἀθήναις καὶ ἄλλοτε, ἐν Κερασσοῦντι ⁷⁾.

Ἄν ἡ μαγεία γίνεται δι' ἤλων μόνον, τότε *καρφώνονται* οὗτοι ἐπὶ τοῦ οὐδοῦ τῆς θύρας, δι' ἧς εἰσέρχεται καὶ ἐξέρχεται ὁ καταδεσμούμενος ἢ ἐπὶ δένδρου τῆς αὐλῆς (Οἰνοῦς καὶ ἄλλαχού), ἂν δὲ διὰ σάπωνος, οὗτος ἐμβάλλεται εἰς φρέατα ἢ τὴν θάλασσαν, ἵνα διαλυθῇ καὶ εἰς ὄλεθρον ἐπομένως συμπαρασῶρη τὸν καθ' οὗ προωρίσθη ⁸⁾.

Ἀποτελεσμα τοῦ *καρφώματος*, εἶναι ἀνορεξία, ἀρρωστία, μαρα-

¹⁾ Ἐφημ. Φιλομ. 10.2195.

²⁾ Π. Γενναδίου, Λεξικὸν Φυτολογικὸν σ. 284.

³⁾ Π. Γενναδίου, Ἐνθ' ἄν. σ. 374.

⁴⁾ Δ. Καμπούρογλου, Ἱστορία τῶν Ἀθηναίων 3. 61.

⁵⁾ Κατ' ἀνακοίνωσιν τοῦ συναδέλφου κ. Π. Φουρῆ.

⁶⁾ Πβ. καὶ τὸ ἐκ Κύθου διόστιχον
τὸ *Μαί' ἐγεννήθηκα καὶ μάγια δὲ φοβοῦμαι,*
ὄξω νὰ μοῦ τὰ κάμουνε 'ς τὴν κλίνην ποῦ κοιμοῦμαι.

⁷⁾ Ἀριστ. Νεοφύτου, Περὶ τῶν ἐν Κερασσοῦντι δεισιδαιμονιῶν καὶ προλήψεων ΚΠ. 22. 150.

⁸⁾ Ἄς μὴ λησμονηθῇ ὅτι ἐν Πειραιεὶ ἢ τὰς *καρφίδας* φέρουσα *καρδία* τοῦ ζῴου ρίπτεται εἰς τὴν στέγην τῆς οἰκίας τοῦ ἐχθροῦ, εἰς τὴν αὐλὴν δ' αὐτοῦ ἐν Ἀθήναις. Ἐν Ἀθήναις, ἵνα μὴδέποτε λυθῇ τὸ *κάρφωμα*, καίουσιν τὴν *κάταπερονηθείσαν* πλαγγόνα.

σμός ¹⁾, ἀνικανότης περὶ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν συζυγικῶν καθηκόντων ²⁾, ταραχὴ καὶ ἀποστόμωσις ³⁾, τέλος δὲ θάνατος ⁴⁾, ὅστις εἶναι ἀναπόφευκτος, ἂν μὴ ἐγκαίρως ἐπέλθῃ τὸ *ξεκάρφωμα*. Δι' αὐτὸ ὁ παθὼν ἢ οἱ συγγενεῖς αὐτοῦ φροντίζουσι ἐγκαίρως νὰ εὐρωσι τὸν *ξεκαρφωτὴν* ἢ καὶ αὐτὸν τὸν *καρφώσαντα*, ὃν καὶ πείθουσι ν' ἀπαλλάξῃ τὸν πάσχοντα.

Εἶναι δ' ἡ ἀπαλλαγὴ οὐχὶ δυσχερὴς συνισταμένη εἰς εὐρεσιν τῶν μαγγανειῶν καὶ ἀπόσπασιν ἀπ' αὐτῶν τῶν *καρφίδων* ἢ *καρφίων* μετὰ τῆς ἀπαγγελίας ὠρισιμῶν λέξεων, αἵτινες δὲν μᾶς παρεδόθησαν, ἀλλ' ὧν ἡ ἔννοια εἶναι ἡ ἐξῆς: Ὡς *ξεκαρφώνω* τὸ *καρφί* τοῦτο, οὕτω νὰ λυθῇ καὶ τὸ πάθημα τοῦ δαίμονος ⁵⁾.

Ἐν Κύπρῳ μόνον γνωρίζομεν ὅτι ὁ *ξεκαρφώνων*, ἀποσπῶν τὰ *καρφία*, καθ' ἣν ὄραν καὶ τὰ ἐκάρφωσε, λέγει «*Εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Ἀπὸ τὸ ὄνομα τοῦ δαίμονος νὰ πάῃ πᾶσα κακὸν*», ἢ στρεφόμενος πρὸς ἀνατέλλοντα ἥλιον ἐπιφωνεῖ «*Εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος (τρὶς) Ὁ Θεὸς ὁ καλέσας σε εἰς Ἀνατολὰς βάθραρα ὄρη πορεύεσθαι, ὁ λύσας Ἑβραίων παῖδας, ὁ λύσας Ἑβραίων γένος, ὁ λύσας τὴν μήτραν τῆς Σάρρας, οὕτω λύσον καὶ τὸν δοῦλον τοῦ Θεοῦ δαίμονα καὶ τὰ κτήνη του ἀπὸ δέματος καὶ κρατήματος καὶ ἀπὸ πάσης διαβολικῆς ἐνεργείας*» ⁶⁾.

¹⁾ Καὶ *καρφί* ἦταν λέγουσιν ἐν Ἐρμουπόλει ἐπὶ τῆς ἑνεκα μαγείας φθινοῦσης

²⁾ Τοῦτο μόνον ἐν Ζέζα τοῦ δήμου Οἰχαλίας τῆς Μεσσηνίας, ἐνθα ὁ κοινῶς ἄλλως ἀμποδεμένος λέγεται *καρφωμένος*. Πρὸς ἀποτροπὴν τοῦ *καρφώματος* ἔθετον ἐν Ἀθήναις κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Τουρκοκρατίας ἐπὶ τῆς νυμφικῆς κλίνης ψαλίδα ἀνοικτήν. Δ. Καμπούρογλου, Γάμοι ἐπὶ Τουρκοκρατίας ἐν Ἐστίας τόμ. ΙΔ'. σελ. 582.

³⁾ Ἐν Τεγέῃ Μαντινείας τὸν ἐκάρφωσε σημαίνει τὸν ἀπεστόμωσε.

⁴⁾ Ἐνεῦθεν ἐν Ρόδῳ «*κάρφωμα νὰ τὸν εὐρῇ*» σημαίνει εἶθε νὰ πάθῃ μέγιστον κακόν. (Ἐφημ. Φιλομ. 10. 2097). Ἐν Νέῃ Ἐφέσῳ δεινοτάτη ἀρὰ εἶναι «*ποῦ νὰ σὲ καρφώσουνε*», συνήθης δ' ἀπειλὴ μεταξὺ γυναικῶν ἐν Ράφτῃ τῆς Γορτυνίας «*θὰ σε καρφώσω νὰ πεθάνῃς*».

⁵⁾ Ἐν Ζακύνθῳ ὁ βλέπων ἐν τῇ αὐτῇ τοῦ *καρφώματος*, πρὸς ἀποτροπὴν, τὰ *τυφλώνει* ἐν Ἀθήναις δ' ἡ ὑποπτεύουσα ὅτι κάτωθεν τοῦ οὐδοῦ κατεχώσθησεν τοιαῦτα, πρὶν ἀνέλθῃ τὴν κλίμακα, ἀναφωνεῖ «*Κλοῦβια κι' ἀπιαστα*».

⁶⁾ Κατ' ἀνακοίνωσιν τοῦ κ. Σ. Φαρμακίδου. Ἡ αὐτὴ ἐπαρθεῖς, ἐκ τοῦ Κυπριαρίου εἰλημμένη, λέγεται καὶ πρὸς λύσιν ἀνδρογύνου. Κ. Βελεφάντου, Κυπριαριον σ. 23.

